
ASTERISK

NR. 60 DECEMBER 2011

INSTITUT FOR UDDANNELSE OG PÆDAGOGIK (DPU)
AARHUS UNIVERSITET

ORKER DU MERE LÆRING?

TEMA
KAMPEN
MOD TRÆTHED

FEATURE
Jagten på
skoletrætheden

ENERGIZERS
Søvn, stimulanser
og mindfulness

INTERVIEW
Når 'what works'
ikke virker

FRA METALTRÆTHED TIL MENTAL TRÆTHED

Af HANNE LØNGREEN, INSTITUTLEDER FOR
INSTITUT FOR UDDANNELSE OG PÆDAGOGIK,
AARHUS UNIVERSITET

Træthed er ikke, hvad det har været. I industrialiseringens begyndelse førte det hårde, mekaniske og monotone arbejde til en udbredt træthed. I dag er det snarere det konstante krav til at lære nyt, der manifesterer sig som en træthed.

Som vi kan læse i artikel 'Kampen om træthed' i dette nummer af Asterisk, blev træthed født med industrialiseringens forestillinger om arbejderen som en menneskemaskine. Som en mekanisk maskine overførte arbejderen gennem sit fysiske arbejde energi til det store maskineri og skabte på den måde værdi. Desværre blev arbejderen af og til træt og kunne ligefrem gå i stykker af det hårde arbejde. Derfor gik man med videnskabelig ildhu og empiriske forsøg til spørgsmålet om, hvordan man bedst kunne udføre arbejdet uden at blive træt. Menneskemaskinen skulle køre længst muligt på literen.

Utopien var med andre ord, at man med den rette smørelse og indstilling af arbejdet kunne skabe en ikke-træt arbejderkrop. Troen på

»Desværre slukkes
begæret efter læring
alt for tidligt for alt for
mange unge. Allerede
inden de har forladt
folkeskolen, er de
blevet skoletrætte.
**Vaccineret imod
al fremtidig læring.**«

videnskab og fremskridtet var stor. Men det blev det industrielle menneskes udmattelse også ved med at være, og det kan man kalde 'modernitetens nemesis'.

Kan den historie sige os noget i dag? Nej, kunne man indvende. For i dag er det for manges vedkommende ikke det fysiske men det mentale arbejde, der trætter.

Alligevel er historien interessant. Den giver os

nemlig anledning til at spørge, hvordan vor tids utopi om det ikke-trætte menneske ser ud? Og det korte svar lyder: Det er drømmen om et individ i evig udvikling. Er du ikke i udvikling, er du som bekendt under afvikling.

Den pædagogiske variant af utopien hedder livslang læring. I en verden under konstant og hastig forandring rammes vi alle af konstante krav om nye kompetencer og omstillingsparathed. Der er således gode grunde til, at læring ikke stopper, når vi forlader skolegården. Lysten til læring skal helst være livslang. Og på alle arbejdslivets stadier arbejdes der ihærdigt på at gøde motivationen og den enkeltes lyst til nye udfordringer.

Desværre slukkes begæret efter læring alt for tidligt for alt for mange unge. Allerede inden de har forladt folkeskolen, er de blevet skoletrætte. Vaccineret imod al fremtidig læring. Det er uden tvivl en af tidens vigtigste pædagogiske udfordringer at reducere gruppen af skoletrætte unge. Både for de unges egen skyld og for samfundets, for der er ikke mange funktioner tilbage i dette samfund, som vi én gang for alle kan blive klædt på til at bestride.

Men, belært af historien om trætheden, må vi også spørge, om lysten og begæret efter læring er udtømmelig? Eller er der – trods vores ihærdige forsøg på at mobilisere motivationen – grænser for, hvor langt vi kan strække kravene om livslang læring og udvikling, inden vor tids nemesis retter sin vrede imod os og forvandler motivation og lyst til læring og udvikling til apati, mismod og stress? Er det med andre ord muligt at balancere livslang læring med de nødvendige hvil, hvor man får pusten og glædes over det, man allerede har lært, uden altid allerede at være på vej imod nye læringsmål? ■

Redaktion

Hanne Løngreen
(ansvarshavende redaktør)
hannel@dpu.dk
Camilla Mehlsen
cme@dpu.dk
Peder Holm-Pedersen
peho@dpu.dk

Redaktionskomité

Frans Ørsted Andersen
Claus Holm
Søren Kjær Jensen
Ida Juul
Jens Christian Nielsen
Dorthe Staunæs

Korrektur

Kirsten Kovacs

Redaktionens adr.

Institut for Uddannelse og
Pædagogik (DPU)
Aarhus Universitet
Tuborgvej 164
2400 København NV

Kontakt til redaktionen

E-MAIL: asterisk@dpu.dk
TELEFON: 87 15 18 15

Abonnement

Abonnement er gratis
og kan bestilles på
www.dpu.dk/asterisk

Design: Hiske Jessen

Forside: Scanpix

Tryk: Scanprint A/S

ISSN nr.: 1601-5754

Oplag: 21.700

Asterisk er et magasin for
aktuel uddannelsesforskning.
Asterisk udkommer
fire gange årligt og er ud-
givet af Institut for Uddan-
nelse og Pædagogik (DPU),
Aarhus Universitet.
Artikler eller illustrationer
må ikke eftertrykkes uden
tilladelse.

541 006

s. 6

TEMA: KAMPEN MOD TRÆTHED

S. 6-10 FEATURE

JAGTEN PÅ SKOLETRÆTHEDEN

Asterisk er gået på jagt efter skoletrætheden, som på mystisk vis er forsvundet fra forskningens og samfundsdebattens radar.

S. 11 ENERGIZER 1

ZZZZZZZZZZZ! PUT NU DE BØRN

Unge træthed skyldes ikke ændringer i deres fysiologiske døgnrytme, men mor og far.

S. 12 ENERGIZER 2

SNUP EN PILLE

Flere unge bruger opkvikkende medicin, kosttilskud og energidrikke. Det er bekymrende, men svært at hindre.

S. 13 ENERGIZER 3

SÆT MINDFULNESS PÅ SKOLESKEMAET

Det kræver erfaring og høj etik at sætte energizers og mindfulness på skoleskemaet.

S. 14-18

KAMPEN OM TRÆTHEDEN

Trætheden er over os, og det har den været lige siden det moderne samfunds fødsel. Men hvad gemmer sig bag det udmattede menneske?

S. 19-21 LEAN

LEAN DIG IKKE TILBAGE

Lean-konceptet ruller ind over de offentlige institutioner. Er der grænser for, hvor hurtigt moderne medarbejdere kan løbe?

S. 24-26

NÅR 'WHAT WORKS' IKKE VIRKER

Interview med den førende uddannelsesteoretiker
Gert J. J. Biesta.

S. 28-30

ER OPGØRET MED ELFENBENSTÅRNET GÅET FOR VIDT?

Interview med OECD CERI-direktør Dirk Van Damme.

s.28

RASMUS JUUL

S. 32-33 HVAD OPTAGER FORSKEREN?

FARVEL OG TAK TIL NATURFAGENE

S. 34-37

PRIMADONNA- PÆDAGOGER ER VÆRD AT SATSE PÅ

S. 38-39 MIT DILEMMA

PRIMADONNA- LEDELSE PÅ DE SKRÅ BRÆDDER

S. 40-41 KOMMENTAR

UNDERVISNINGS- ASSISTENTER ER VEJEN FREM FOR FOLKESKOLEN

Flere skoler har givet plads til en voksen mere i klassen i en forsøgsperiode. Spørgsmålet er, om undervisningsassistenter er kommet for at blive?

S. 2 LEDER

S. 22-23 KORT NYT
OM FORSKNING OG UDDANNELSE

S. 27&31 NYE BØGER
OM UDDANNELSE OG PÆDAGOGIK

S. 43 KALENDER

HVAD SIGER DE STUDERENDE OM DERES UDDANNELSE?

Kig forbi www.dpu.dk/uddannelse og se web-tv-interview med kandidat- og masterstuderende, der fortæller om de faglige udfordringer, den akademiske forvandling, karrieredrømme og studieliv.

”Det, der er fagligt mest interessant, er den forvandling, man gennemgår som studerende. Man starter med udgangspunkt i sin professionsuddannelse, og så skal man nå op på det her akademiske niveau på de to år, man går her. Og den proces er både interessant, spændende, udfordrende og skræmmende på en gang.”

Nadja Hjort Heidemann

Specialestuderende på
Kandidatuddannelsen i
pædagogisk sociologi

”Vi kommer med meget forskellige uddannelses- og erhvervsmæssige erfaringer, så vi har hver især et ståsted, når vi reflekterer over den viden, vi bliver præsenteret for. Alle bidrager med noget forskelligt, og det skaber et rigtig spændende studiemiljø.”

Maria Zangenberg

Studerende på
Masteruddannelsen i
socialpædagogik

JAGTEN

på skoletrætheden

~ ~

'Skoletræthed' – kan du huske det ord? Asterisk er gået på jagt efter skoletrætheden, som på mystisk vis er forsvundet fra forskningens og samfundsdebattens radar. Men problemet med skoletrætte børn og unge er langt fra løst. **Nogle elever er så skoletrætte, at de føler sig sat udenfor**, og det farver deres vej gennem uddannelsessystemet.

Af JAKOB ALBRECHT

SKOLETRÆTHED. Engang var det over alt. Det var en del af tidsånden ligesom socialrealisme, rundkreds-pædagogik, P4 i P1 og lærlingedemonstrationer. I Siv Widerbergs tidstypiske ungdomsbog *7.a* fra 1980 keder de skoletrætte elever i 7.a sig for eksempel – indtil en fabrikslukning får dem til at stå sammen om en mere samfundskritisk undervisning. I dag er der stort set ingen, der laver ungdomsbøger, spillefilm eller skriver læserbreve om skoletræthed.

Ordet har levet noget af en skyggetilværelse de seneste 20-30 år. Går man på jagt efter 'skoletræthed' på Danmarks Pædagogiske Bibliotek i Emdrup, skal man tilbage til midten af 1980'erne for at finde de fleste

»Børnene ved godt, at skoletrætte opfattes som dovne og dumme. Hvis de bare tog sig sammen, ville problemet være løst, er opfattelsen. Derfor leder de efter den knap inde i sig selv, der kan få dem til at **genfinde motivationen og overvinde skoletrætheden.**«

Ungdomsforsker
Mette Pless

bøger, der matcher emneordet 'skoletræthed'. I bogbestanden er der 15 bøger med emneordet 'skoletræthed', mens der er 161 bøger om 'undervisningsdifferentiering' og 501 bøger om 'specialpædagogik'. Samme billede tegner sig i den offentlige debat. På folkebibliotekernes databaser med artikler fra aviser og tidsskrifter giver 'skoletræthed' 35 artikler, mens for eksempel 'specialundervisning' giver 2.757 artikler.

Er problemet med skoletrætte børn og unge, der slæber sig gennem uddannelsessystemet, løst? Nej, siger ungdomsforsker Mette Pless fra Center for Ungdomsforskning, Aarhus Universitet. Skoletræthed hører ikke fortiden til.

»Skolebørns manglende lyst til at gå i skole er desværre stadig et problem. Det kan blive så overgribende for nogle unge, at de enten står helt af, fordi de ikke magter kravene, eller de knækker, fordi de gør sig sådan umage for at leve op til forventningerne,« siger Mette Pless og peger på, at 'skoletræthed' som begreb næsten er forsvundet fra radaren. »I hvert fald som andet end et individuelt problem hos den enkelte unge,« siger hun.

Hun har skrevet ph.d.-afhandling og forsket i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse, og hendes fokus har især været børn og unge, som har det svært eller risikerer at falde ud af uddannelsessystemet. Hun mener, man kan tale om to former for skoletræthed. Den lille skoletræthed, der rammer mange skoleelever i de ældste klasser, og en mere alvorlig form for skoletræthed, der rammer færre – og som kan spænde ben for deres videre livsmuligheder.

»For den store hovedgruppe af skoletrætte er der snarere tale om folkeskolemæthed end skoletræthed. De er ikke trætte, fordi de ikke kan følge med fagligt. Det er snarere, fordi de har været i samme klasse med de samme elever, lærere og omgivelser i 9-10 år. De trænger til nye udfordringer, kammerater og sociale

rammer,« siger hun og sammenligner det med voksne, der i perioder er trætte af deres job.

»Eleverne oplever det ikke som et nederlag, og det er ikke permanent.«

Den alvorlige skoletræthed

Mere alvorlig er situationen for de skoletrætte, der har svært ved at hænge på fagligt. Når Mette Pless møder dem, er de typisk i den sidste del af deres skoleforløb, og deres erfaringer med skolen er præget af nederlag.

»De føler sig sat udenfor. De føler ikke, de passer ind i skolen. For disse elever er skoletræthed en grundlæggende erfaring, der farver hele deres billede af, hvad det vil sige at gå i skole. De ved, at de er nødt til at komme videre i uddannelsessystemet, men det er svært, fordi de ikke kan finde motivationen. De vægrer sig ved alt, de forbinder med skole,« siger Mette Pless og understreger, at billedet er trukket skarpt op. Der er gråzoner mellem de to grupper. Det er for eksempel ikke nødvendigvis skidt, at elever i de ældste klasser er mætte af at gå i skole.

»Det er også udtryk for, at de er ved at være flyveklare. Problemet er, hvis den lille skoletræthed betyder, at de helt mister gejsten og holder op med at følge med fagligt.«

Den mindre gruppe af meget skoletrætte skal ifølge Mette Pless ses i sammenhæng med de nye vilkår, unge stilles over for i dag. Modsat tidligere er der i dag ingen vej uden om uddannelse.

»Man kan sige, at det massive fokus på uddannelse og kravet om at gennemføre så hurtigt som muligt, producerer for nogle unge en følelse af, at nu har de fået nok. De melder sig ud, fordi presset bliver for massivt.«

Mette Pless fortæller, at eleverne oplever, at det er deres eget ansvar at klare sig godt og genfinde lysten.

»Børnene ved godt, at skoletrætte opfattes som dovne og dumme. Hvis de bare tog sig

TRÆTHEDENS FYSIOLOGI

De fleste ved, at søvnunderskud, usunde madvaner, dårligt indeklima og for lidt motion er den sikre vej til trætte skoleelever. Men i hvor høj grad er der egentlig en beviselig sam-

menhæng mellem sund levevis, træthed og faglige præstationer?

Asterisk har fundet en række internationale undersøgelser om træthedens fysiologi.

Hvor meget betyder MØDETID?

En israelsk undersøgelse blandt 811 elever i alderen 10-12 år viste, at elever, der vågner tidligt, har behov

SCANPIX

»Det massive fokus på uddannelse og kravet om at gennemføre så hurtigt som muligt producerer for nogle unge en følelse af, at nu har de fået nok. De melder sig ud, fordi **presset bliver for massivt.**«

Ungdomsforsker
Mette Pless

sammen, ville problemet være løst, er opfattelsen. Derfor leder de efter den knap inde i sig selv, der kan få dem til at genfinde motivationen og overvinde skoletrætheden.«

Men ifølge Mette Pless er det ikke kun mangel på individuel motivation, der skaber skoletræthed. »Som voksne og som en del af uddannelsessystemet skal vi spørge os selv, hvorfor det forholder sig sådan. Når skoler

medproducerer en så massiv oplevelse af ulyst, handler det ikke kun om individuel mangel på motivation, men om den måde, skolen er indrettet på.«

Nej tak til uddannelse

Mens skoletræthed var mere fremme i 1970'erne og 1980'erne, er der i dag ikke plads til, at skoleelever mister motivationen. >

for færre timers søvn. Til gengæld er de oftere trætte og søvnige i skolen, og de har svært ved at koncentrere sig i timerne. Det fik forskerne til at konkludere, at for tidlig mødetid i skolen har en negativ indvirkning på elevernes søvnbehov og læringsudbytte.

Offentliggjort i *Journal of Sleep Research & Sleep Medicine* 1988

Hvor meget betyder **SPORT?**

At fysisk aktivitet mindsker børn og unges træthed. Overrasker næppe nogen. Flere studier viser, at det er

en god pædagogisk investering at lægge idrætstimer ind i skoleskemaet. Og dog. Et engelsk studie i 2000 viste nemlig ingen sammenhæng mellem 232 drenges idræt i fritiden og deres præstationer i skolen. De elever, der brugte mest tid på sport, klarede sig faktisk dårligere i engelsk.

Offentliggjort af *Centre for Sport and Exercise Science, Sheffield Hallam University*

Hvor meget betyder **SUND KOST?**

En undersøgelse fra 1998 blandt næsten 1.700 amerikanske skoleelever viste, at elever, der spiser skolens

sunde morgenmad, klarer sig bedre fagligt og personligt. Til gengæld viste et næsten tilsvarende studie, at obligatorisk sund frokost midt på dagen ikke gav målbare faglige forbedringer.

Offentliggjort i *Archives of pediatrics and adolescent medicine* 1998 og *Social Service Review* 2003

»Skoletræthed som begreb havde nok sin storhedstid i 1970'erne og 1980'erne, fordi det pludselig blev **legitimt at sige, at skolen var kedelig**, og at man var skoletræt. I dag ses skoletræthed som et mere individuelt problem.«

Ungdomsforsker
Mette Pless

»De skal hænge på, ellers er de nærmest fortabte.« På den måde er skoletræthed sværere at håndtere end for 20-30 år siden, hvor der var bedre muligheder for at sige nej tak til uddannelse og tage sig et arbejde.

Den nuværende Princeton-professor og kulturantropolog Paul Willis fulgte i midten af 1970'erne for eksempel en gruppe skoletrætte, antiautoritære engelske arbejderklasseunge – 'The Lads'. Han skrev om dem i *Learning to Labour* i 1977.

»De syntes, skolen var for tøsedrenge. De afviste skolen som eftertragtelssværdig og fandt i stedet et job. Det kan unge i dag ikke tillade sig. De er fanget i et dilemma, hvor de ikke gider gå i skole – men de er nødt til det.«

Der findes ikke sikre tal for omfanget af skoletræthed blandt folkeskoleelever. Men faktum er, at omkring 20 procent af en ungdomsår-

gang ikke får en ungdomsuddannelse. »Og en del af dem kommer ikke videre, fordi de er skoletrætte,« forklarer Mette Pless.

En videnskabelig undersøgelse lavet af foreningen Danske Skoleelever sidste år blandt 500 skoleelever viste, at 46 procent af eleverne i 8. og 9. klasse var »enige« eller »meget enige« i udsagnet 'Jeg føler mig skoletræt'.

Tallet lyder ifølge Mette Pless voldsomt. Spørgsmålet er nemlig, hvad eleverne forbinde med skoletræthed. »Det er tankevækkende, at så mange svarer, at de føler sig skoletrætte, men det er svært at vide, hvor meget der ligger i det. Hvis man skal sætte tal på omfanget af skoletrætte, skal man stille flere spørgsmål for at indkredse det,« siger Mette Pless, der gerne så, at man i forskningen satte mere fokus på skoletræthed og fravær blandt skoleelever.

Mens der er usikkerhed om, hvor mange børn man kan betegne som skoletrætte, er der til gengæld ingen tvivl om, at skoletræthed kan forklare mange af de problemer, unge møder i skiftet fra grundskole til ungdomsuddannelse, fortæller Mette Pless.

»Forskningen viser tydeligt, at negative skoleerfaringer har stor betydning for de unges videre vej i uddannelsessystemet. De er lette at slå af pinden, og deres tro på egne muligheder er meget lille. Derfor zapper en del af dem fra uddannelse til uddannelse.«

Tættere på unges liv

For at mindske skoletræthed blandt de ældste folkeskoleelever støtter Mette Pless umiddelbart Skolens Rejseholds anbefalinger om at udbyde linjer i udskolingen, så eleverne kan vælge den linje, de interesserer sig mest for – for eksempel musiklinjen, samfundsfagslinjen, naturfagslinjen, it-linjen og erhvervslinjen (erhvervsklassen), hvor eleverne sideløbende har undervisning og praktik.

Ifølge Mette Pless er det vigtigt, at undervisningen kobler sig til ting, der har betydning

for de unges liv. »Jeg er enig i Rejseholdets perspektiv med at tænke i en flerhed af tilgange, men det skal gerne understøttes af forskning, så vi ved mere om, hvordan de kan tænkes ind i undervisningen,« lyder vurderingen.

Selv om der findes skoletrætte elever i enhver dansk 7., 8. og 9. klasse, er ordet gledet i baggrunden i de seneste 20-30 år. Det skyldes ifølge Mette Pless, at man i stedet ønsker at fokusere på, hvordan man kan få flere igennem uddannelsessystemet.

»Skoletræthed som begreb havde nok sin storhedstid i 1970'erne og 1980'erne, fordi det pludselig blev legitimt at sige, at skolen var kedelig, og at man var skoletræt. I dag ses skoletræthed som et mere individuelt problem. De unge tror selv, at de skal tage sig sammen og finde det tryllekebab, der gør at de genfinder motivationen, så det bare kører derudad igen. Derfor vender de det indad,« siger Mette Pless, der understreger, at skoletræthed skal tages alvorligt.

»Alle vores undersøgelser i Center for Ungdomsforskning viser, at unges problemer på ungdomsuddannelserne ikke opstår lige pludselig. Kimen ligger i folkeskolen, blandt andet fordi de unge kommer med massivt negative skoleerfaringer. Det er ikke en god startpakke at have med sig. Det er derfor, det er så vigtigt at se på, hvad der sker i folkeskolen og komme skoletrætheden til livs.« ■

METTE PLESS

Ph.d., ungdomsforsker ved Center for Ungdomsforskning, Aarhus Universitet. Hun arbejder i sin forskning især med unges forhold til uddannelse og arbejde – ikke mindst i forhold til de unge, der har svært ved at finde plads i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Mette Pless er med til at evaluere 'Ungepakke II', som er en del af den politiske aftale 'Flere unge i uddannelse og job'.

Hvor meget betyder SØVN?

En undersøgelse lavet blandt 3.120 amerikanske gymnasieelever i 1998 viste, at elever, der klarede sig

dårligt i skolen, sov 25 minutter mindre om natten end elever med de bedste karakterer. Eleverne med de laveste karakterer havde desuden sværest ved at skifte døgnrytme fra heligdage og weekender til skoledage.

Offentliggjort i
Child Development 1998

Hvor meget betyder INDEKLIMA?

I en amerikansk gennemgang af den eksisterende forskning i indeklimaets betydning lød konklusionen, at skolers fysiske rammer har stor betydning for undervisningen. Hvis indeklimaet er dårligt, øger det elevernes fravær. For meget CO2 i luften betyder, at eleverne bliver sløve, får hovedpine og taber koncentrationen. Og indeklimaet rammer ikke kun eleverne. Omkring 30 procent af lærerne klager over dårligt indeklima.

Offentliggjort af National Clearinghouse for Educational Facilities 2002

HVORDAN RUSTER VI OS I **KAMPEN MOD TRÆTHED?**

ASTERISK STILLER
SKARPT PÅ TRE
REDSKABER, DER KAN
**VÆKKE TRÆTTE OG
UOPLAGTE ELEVER.**

Nogle gemmer sig under store halstørklæder, andre hænger uoplagte ind over bordet, og enkelte kommer for sent til dagens første time i 9. klasse. Statistisk set er knap halvdelen af de ældste folkeskoleelever i Danmark nemlig trætte og har sovet for lidt, når skolen begynder. Det har tidligere fået forskere til at foreslå, at undervisningen rykkes til senere på dagen for at imødekomme, at den biologiske søvnrytme ændrer sig i teenageårene og gør store elever til B-mennesker.

Men det er ikke hele sandheden, siger søvnforsker Poul Jennum, der er professor i klinisk neurofysiologi ved Københavns Universitet og leder af Dansk Center for Søvnmedicin på Glostrup Hospital. Unges træthed er udtryk for en langt mere banal kendsgerning.

»Det er en misforståelse, at unge forskyder deres fysiologiske døgnrytme. Der er tale om en social forskydning, som handler om, at forældre accepterer, at unge er oppe til midnat. Derfor skal skolen ikke tilpasse sig de unges B-kultur. Vi burde i stedet sende de unge tidligere i seng, for hvis de ikke sover nok, ja så lærer de ganske enkelt for lidt,« siger Poul Jennum.

Søvn tilpasses omgivelserne

Menneskets biologiske behov for søvn kæmper hele livet mod de sociale muligheder for at sove. Ifølge Poul Jennum fødes spædbørn med en desynkroniseret søvnrytme, som betyder, at de sover og vågner på alle tider af døgnet, så far og mor skal op i nattens mulm og mørke.

»Det kan vi ikke holde ud i længden, og derfor socialiserer vi hurtigt de mindste børn til vores egen søvn. Den tilpasningsproces fortsætter i princippet hele livet, og derfor er

ENERGIZER

1.

Zzzz!

Put nu de børn

Unges træthed skyldes ikke ændringer i deres fysiologiske døgnrytme, men er socialt betinget af, at far og mor accepterer, at deres børn går for sent i seng, siger søvnforsker

POUL JENNUM.

Af ANNETTE HAUGAARD

»Skolen skal ikke tilpasse sig de unges B-kultur. Vi burde i stedet sende de unge tidligere i seng, for hvis de ikke sover nok, ja så lærer de ganske enkelt for lidt.«

der mange sociale og kulturelle faktorer, som spiller ind, når unge sover for lidt,« siger han.

Større børn og unge har i gennemsnit brug for 9-10 timers søvn, men i praksis ligger de 1-2 timer for lidt under dynen. Det skyldes typisk, at deres forældre accepterer sene sovetider og lader de unge gå i seng samtidig med dem selv, at de unge dyrker for lidt sport, som gør kroppen træt, og at de har teknologi på værelset, så de ser tv, tjekker sms og Facebook til langt ud på natten.

Forskningen er enig om, at for lidt søvn har store konsekvenser. Ifølge Poul Jennum peger

et stort antal undersøgelser på, at søvnmangel øger risikoen for overvægt og for fysiske og psykiske symptomer som koncentrationsbesvær, nedsat indlæring og irritabilitet, der blandt andet kan forveksles med ADHD-symptomer.

»Søvn er et grundlæggende fysiologisk behov og har betydning for hjernens og kroppens udvikling og opbygning af celler, væv og organer. Vores søvnbehov er derfor størst i de år, hvor vi vokser mest,« siger Poul Jennum.

Størst indlæring om formiddagen

Søvnunderskud giver også dårligere resultater i skolen. Et forsøg på et universitet i Tel Aviv i 2003 sammenlignede to grupper af skolebørn, hvor halvdelen i tre dage i træk sov en halv time mindre end normalt, mens de øvrige fik 30 minutters mere søvn, end de plejede. Da de blev testet på fjerdedagen, viste en intelligens-test, at der var en forskel på grupperne, som svarer til to års kognitiv udvikling. Og igen er forklaringen banal.

»Trætte elever får ganske enkelt problemer, fordi de er uoplagte. De kommer oftere for sent, de har sværere ved at koncentrere sig, lære nyt og sidde roligt. Vi ved, at indlærings- evnen er størst i formiddagstimerne, forudsat at man er udhvilet, fordi vi er mest friske tæt på det tidspunkt, hvor vi lige er vågnet,« siger Poul Jennum.

Han mener derfor ikke, at det er et holdbart argument, at skolen burde indrette sig på, at unge gerne vil sove længere om morgenen.

»Så vil man jo blot skubbe problemet, fordi de unge så kunne gå endnu senere i seng, og det kan være en ond cirkel. Den bedste løsning er, at vi anerkender, at mennesket har et fysiologisk behov for en vis mængde søvn, og at forældre sørger for, at deres unge sover nok,« siger Poul Jennum.

Han peger også på, at det ikke hjælper på trætheden, at teenagere sover til langt op på dagen i weekenden, eller at man indfører mid-dagslur i skolen.

»20 minutters powernap er rigtig godt i mange sammenhænge. Det nedsætter vores søvnbehov en lille smule og giver et kick til koncentrationen umiddelbart efter. Men det kan ikke kompensere for en god nattesøvn og er ikke løsningen på trætte elever, der sover for lidt om natten.«

POUL JENNUM

Professor i klinisk neurofysiologi ved Københavns Universitet og leder af Dansk Center for Søvnmedicin på Glostrup Hospital, der er Danmarks største søvnmedicinske afdeling og forskningscenter.

Jeg har også gode erfaringer med Ritalin til eksamen. Det gør, at jeg ikke skal drikke så meget kaffe og sodavand for at holde mig på toppen.«

Sådan skriver den anonyme Khazim på et af de debatfora på internettet, hvor unge deler erfaringer med at bruge kemiske stoffer til at bekæmpe træthed. Fænomenet er kendt fra blandt andet USA, og nu bruges de såkaldte 'study drugs' tilsyneladende også på danske universiteter. Ifølge en undersøgelse foretaget for Dagbladet Information i 2010 har to procent af de studerende ved videregående uddannelser taget receptpligtig medicin for at klare sig bedre på studiet.

»På den ene side ser det ud til, at der sker en stigning i forbruget af den type medikamenter, og samtidig har andre stimulanser som koffein og efidrin været brugt i mange hundrede år for at modvirke træthed og præstere mere. Det er langt hen ad vejen de samme stimulanser, som er på spil igennem historien, men de bliver anvendt i nye produkter og markedsført på nye måder,« siger Andreas Kimergård fra Institut for Folkesundhed på Aarhus Universitet.

Fra sygdom til præstation

Det medikament, som Khazim omtaler på nettet, udskrives normalt til behandling mod sygdommen ADHD, men Ritalin er også et af de præparater, som i dag bruges af eksempelvis studerende til at øge deres koncentration og holde dem vågne i flere af døgnets timer.

»Ritalin indeholder et af de potente amfetamin-præparater og er godkendt som lægemiddel, fordi man vurderer, at virkningen på syge er stor nok til, at man vil acceptere bivirkningerne, men der findes ikke ret mange undersøgelser af, hvad der sker, når det bruges af raske mennesker,« siger Andreas Kimergård.

»På internettet kan vi se, at når man diskuterer erfaringerne med at bruge Ritalin til at fremme præstationsevnen, så rapporterer brugere om hjertebanken, hovedpine, søvnløshed, manglende appetit, og at de får svært ved at slappe af. Det minder om de symptomer, vi hører beskrevet fra brugere af amfetamin.«

Et mere udbredt opkvikkende middel er koffein, der forekommer naturligt i forskellige planter og gemmer sig i en række produkter, som sælges mange steder. Det gælder både kaffe, te og cola, forskellige slags naturmedicin, kosttilskud og energidrikke med navne som Cult, Battery og Red Bull, der først blev lovligt at sælge i Danmark i 2009 i mængder på 25 cl.

»Vi ved ikke ret meget om konsekvensen af et stigende forbrug af eksempelvis energidrikke

ENERGIZER

2.

Snup en pille

Flere unge bruger opkvikkende medicin, kosttilskud og energidrikke. Det er bekymrende, men svært at hindre, for mennesket har altid brugt stimulanser imod træthed, siger ph.d.-stipendiat ANDREAS KIMERGÅRD.

Af ANNETTE HAUGAARD

»Alkohol har gennem tiden spillet en rolle i forhold til at udholde hårdt fysisk arbejde i landbruget og industrien. I dag tager man piller for at klare en deadline på jobbet, læse til eksamen eller overkomme træthed efter jetlag som forretningsmand, der rejser verden rundt.«

blandt unge mennesker, men der kan være en række bivirkninger ved at drikke store mængder af koffein,« siger Andreas Kimergård.

Genbrug af gamle virkemidler

Brugen af stimulanser for at undgå træthed er som sådan ikke noget nyt fænomen. Under 2.

verdenskrig fik tyske soldater amfetamin for at holde sig vågne, og i dag findes et lignende stof i produktet Ritalin. På samme måde har stoffet efidrin, der udvindes af planter, været kendt i tusinder af år i kinesisk lægekunst og findes nu i nogle typer af ulovlige kosttilskud. Udviklingen handler om kulturelle forandringer, mener Andreas Kimergård.

»Alkohol har gennem tiden spillet en rolle i forhold til at udholde hårdt fysisk arbejde i landbruget og industrien. I dag tager man piller for at klare en deadline på jobbet, læse til eksamen eller overkomme træthed efter jetlag som forretningsmand, der rejser verden rundt.«

Og derudover spiller internettet og aggressiv markedsføring en rolle for udbredelsen af opkvikkende midler.

»Du kan logge dig anonymt på debatfora på internettet og få råd fra andre om, hvad der virker, og hvor man skaffer det. Jo flere produkter der er, og jo flere reklamer for eksempelvis energidrikke vi ser, jo mere vil nogle folk opleve det som et tegn på, at de trygt kan bruge de midler. Logikken synes at være, at når produkterne er tilgængelige, så må de også være sikre, og derfor bliver de mere udbredte,« siger Andreas Kimergård.

»Det rejser nogle etiske spørgsmål om, hvad konsekvenserne er af at have et samfund, hvor man i stigende grad forlanger, at folk hele tiden klarer sig godt, arbejder mere og har færre sygedage.«

Brug for regulering

Andreas Kimergård mener, at samfundets reaktion må balancere mellem effektiv regulering og brugbar oplysning om effekten af eksempelvis præstationsfremmende medicin. For hvis samfundet udelukkende indfører forbud eller fører skræmmekampagner, risikerer man at miste indflydelse på folks sundhedsadfærd.

»Der er mange gode grunde til at have kontrolinstanser for produktion og udskrivning af lægemidler. Men vi ved fra forskning i brugen af anabole steroider blandt især mænd i træningscentre, at folk ser sig om i deres nærmiljø og lytter til andres erfaring. Hvis eksempelvis andre studerende har gjort sig gode erfaringer og ikke har oplevet de store bivirkninger ved at tage præstationsfremmende medicin, kan det meget vel være dem, man lytter til og ikke de offentlige myndigheder,« siger han.

ANDREAS KIMERGÅRD

Ph.d.-studerende på Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet. Han forsker i brugen af præstationsfremmende midler blandt for eksempel studerende og personer, der styrketræner i fitnesscentre.

Spisefrikvarteret er slut, og timen er begyndt, men bøgerne ligger stadig i tasken. Alle elever i 5. klasse på Hvalsø Skole står foroverbøjet med hovedet nedad. Læreren kommer med korte instrukser: »Så på ydersiden af benene.«

Eleverne står i en rundkreds mellem hængte rygsække og stole og er i gang med klappeøvelsen for at skabe energi til dagens sidste undervisning. Og ifølge lektor Anne Maj Nielsen er såkaldte *energizers* et virksomt middel til at komme træthed til livs og gøre elever mere vågne og opmærksomme på det, skolen handler om.

»Ved at veksle mellem undervisning og forskellige øvelser kan man øge opmærksomheden, få blodet til at rulle og skabe ro og fokus, så eleverne bedre kan koncentrere sig om undervisningen,« siger hun.

Modvægt til hektisk hverdag

Anne Maj Nielsen forsker i konsekvenserne af, at flere og flere skoler sætter både energigivende øvelser og mindfulness på skoleskemaet. Begreber, der blandt andet bruges til at håndtere stress hos voksne, men Anne Maj Nielsen mener også, at det kan være meningsfuldt i skoleregiet.

»Vi lever i en udadrettet og handlingsorienteret kultur med mange indtryk, og i de fleste hjem kan morgenerne være hektiske, fordi man skal skynde sig ud ad døren, og man måske samtidig er træt. Når børnene så kommer hen i skolen, skal de pludselig være fokuserede, og det kan være vanskeligt at omstille sig fra det ene til det andet,« siger hun.

Sammen med kollegaen Mia Herskind følger hun en skoleklasse, der i et år har arbejdet med mindfulness. Elevernes skoleaktiviteter blev videooptaget, da forløbet begyndte, og senere vender forskerne tilbage for at se og teste, om der er sket en forandring. Samtidig har de observeret og interviewet en gruppe lærere, som på et seks dages kursus lærte mindfulness, før de tog det i brug i undervisningen.

»Vi har ikke endelige resultater endnu, men det ser ud som om, at både børn og voksne trives bedre. I et tidligere projekt fortalte lærere, at de går fra at være klar til efterløn, fordi de er udslidte, til at få gnisten tilbage, og vi ved fra andre undersøgelser, at åndedrætsøvelser, massage og energigivende øvelser kan skabe bedre trivsel, samvær og omsorg i en klasse og øge unges motivation for at komme i skole,« siger Anne Maj Nielsen.

Kropslige erfaringer skaber tryk

Ugeblade og magasiner er fyldt med enkle guidelines til, hvordan man praktiserer mind-

ENERGIZER

3.

Sæt mindfulness på skoleskemaet

Særlige øvelser kan give trætte elever mere energi og koncentration, men det kræver erfaring og høj etik at sætte *energizers* og mindfulness på skoleskemaet, siger lektor ANNE MAJ NIELSEN.

Af ANNETTE HAUGAARD

»Ifølge international forskning gør mindfulness og *energizers* børn mindre urolige og nervøse, og de bliver gladere.«

fulness, men Anne Maj Nielsen understreger, at det er komplekst at praktisere i skolen.

»Hvis man tror, det er en mirakelkur mod træthed, uro og manglende koncentration, så tager man det ikke alvorligt. Du skal kunne etablere den nødvendige tillid og tryk i klassen for at kunne lade børnene arbejde med mindfulness-øvelser uden at skabe etiske problemer. Du kan ikke bare følge en opskrift,« siger hun.

Nogle elever kan for eksempel blive ekstra urolige, når de mærker sig selv i en vejtrækningsøvelse eller i massage, andre kan blive kede af det eller slet og ret trætte, fordi de slapper af.

»Den træned lærer kender følelsesstændene fra sine egne erfaringer og kan bedre

lægge en eventuel irritation til side og være opmærksom på elevens reaktion frem for på sin egen,« siger Anne Maj Nielsen.

Hun forklarer, at den utrænede lærer omvendt kan opleve børnenes forskellige reaktioner som modstand mod øvelserne og derfor komme til at skælde ud og gøre børnenes reaktion til noget forkert.

Ikke spild af tid

Ifølge Anne Maj Nielsen kræver det ikke nødvendigvis lang tid at arbejde med elevernes energiniveau og opmærksomhed.

»Undersøgelser tyder på, at det ikke er spild af tid, hvis læreren kender øvelserne så godt, at hun kan lede klassen og vurdere, om det er mest relevant at arbejde med afspænding som en slags hvilepause for at undgå træthed eller at bevæge sig på særlige måder og klappe sig på hele kroppen for at få ny energi. Ifølge international forskning gør mindfulness og *energizers* børn mindre urolige og nervøse, de bliver gladere, og når man tester dem, kan man se, at de kan holde opmærksomheden i længere tid og bliver bedre til selv at vælge, hvornår de er koncentrerede og om hvad,« siger hun.

Eleverne kan for eksempel få bedre selvindsigt via skemaer, som nogle lærere har udviklet. Her evaluerer børnene deres egen opmærksomhed i en given situation ved at afgøre, om deres indsats svarer bedst til beskrivelsen »Jeg arbejdede hele tiden koncentreret«, »Jeg arbejdede svingende« eller »Jeg kunne ikke koncentrere mig«.

»Det hjælper eleverne til at kunne se sig selv på metaniveau. De bliver opmærksomme på deres egne reaktioner og opdager, at de selv har indflydelse på deres tilstand, og det kan man så forbinde med, at de kender nogle øvelser til at gøre noget ved det,« siger Anne Maj Nielsen.

Der findes ikke opgørelser over, hvor lang tid det tager for børn at lære det.

»Men vi ved, at det er nemmere at indføre en særlig opmærksomhedskultur, hvis det sker fra begyndelsen med de små elever, som stadig er interesserede i, hvad skole overhovedet er for noget,« siger hun.

På Hvalsø Skole tager eleverne hul på dagens faglige undervisning efter bare få minutters klappeøvelse. ■

ANNE MAJ NIELSEN

Cand.psych. og lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet. Hun forsker bl.a. i, hvordan sanselig oplevelse, erfaring og erkendelse får betydning for menneskers læring.

INDUSTRIALISERINGEN

Trætheden fødes med industrialiseringen og var helt central i forståelsen af det industrielle menneske; menneske-maskinen.

KAMPEN OM TRÆTHEDEN

Trætheden er over os. Og det har den været lige siden det moderne samfunds fødsel. *Men hvad gemmer sig bag det udmattede menneske?* Kampen om træthedens diagnose har stået på, lige siden trætheden blev et tema, og der er stadig ikke fundet en vinder.

Af PEDER HOLM-PEDERSEN

Stresset, udbrændt, energiforladt, deprimeret, udkørt, nedtrykt, initiativløs og apatisk. Fortsæt selv. Listen over træthedens moderne omskrivninger er lang. Det samme er listen over trætte mennesker. Over en fjerdedel af den danske befolkning føler sig generet af træthed. Mange så meget, at de søger læge. Klager over træthed og manglende energi udgør nemlig en af de hyppigste årsager til, at danskerne henvender sig til egen læge, og i alvorlige tilfælde resulterer det i en sygemelding. Trætheden griber med andre ord om sig.

Men kan man virkelig være syg af træthed? Både ja og nej er det korte svar. Nanna Mik-Meyer, der er lektor ved CBS, forklarer:

»Der er ingen tvivl om, at der er mennesker, der lider af træthedssymptomer i en sådan grad, at de er uarbejdsdygtige og må melde sig syge. Så ja, man kan godt være syg af træthed. Men patienterne risikerer at blive fanget i et

»Træthed blev
modernitetens
nemesis.«

Professor
Peter Elsass

ingenmandsland, for uden en specifik diagnose anerkender det sociale system dem ikke som rigtigt syge med ret til sygedagpenge. Så nej, det er ikke nok at være træt og udmattet. Man skal fejle noget bestemt og have en specifik diagnose.«

Og hvordan lyder den så, træthedens diagnose? Ja, det er et omdiskuteret spørgsmål. Er trætheden fysisk forankret i kroppen, eller handler det om, at personen har en skrøbelig psyke? Lider man af stress eller depression, når trætheden overmander én? Eller er man

ligefrem ramt af kronisk træthedssyndrom, som er en af de seneste, men også meget om-diskuterede diagnoser?

Kampen om træthedens diagnose er i fuld gang, og vil man forstå kampen, må man se nærmere på træthedens historie, for kampen har været i gang i over 150 år.

Menneskemaskinen

Ifølge den amerikanske kulturhistoriker Anson Rabinbach blev træthedens født med moderniteten. Ikke at folk først blev trætte, da de blev moderne - siden Adam og Eva blev forvist fra paradiset til et jordisk liv, hvor der dagligt skulle arbejdes for føden, har træthed antageligt været mennesket en fast følgesvend. Men, forklarer Rabinbach i sin bog 'The Human Motor', det er først med moderniteten og industrialiseringen, at træthed bliver et tegn på egentlig sygdom og gjort til genstand for videnskabelige undersøgelser, ligesom træthed i bred forstand bliver et kernebegreb i forståelsen af det industrielle menneske og i den vestlige modernitets selvforståelse generelt.

Peter Elsass, psykolog og professor ved Københavns Universitet, har beskæftiget sig med træthedens historie og er enig med Rabinbach. Elsass forklarer:

»Med industrialiseringens fabrikker og maskiner vokser et nyt perspektiv på arbejdet og mennesket frem; menneskemaskinen. Arbejderen betragtes som en fysisk og hårdtarbejdende krop, der som en maskine omsætter energi til værdi. Som alle andre maskiner skal også menneskemaskinen indstilles rigtigt og

kan ikke køre hele tiden uden at gå i stykker. I den sammenhæng bliver træthed den centrale mål for, hvor meget man kan presse arbejderen og en guideline for, hvordan arbejdet og samfundet bedst kan indrettes.«

Dermed overtager træthedens løbet af 1800-tallet dovenskabens rolle. Indtil da var dovenskab ifølge Rabinbach blevet betragtet som den største hindring og store synder, når arbejdet og samfundets udvikling blev diskuteret – og med dovenskabens kristne arv som en af de syv dødsynder var diskussionerne præget af en moralsk fordømmelse af de fattige arbejderes gøren og laden. Med træthedens skiftes det moralske vokabularium langt hen ad vejen ud med en neutral videnskabelig tilgang, der vil forstå træthed og indrette arbejdet og samfundet derefter. Dermed tager udforskningen af træthedens indtil da ukendte landskab sin begyndelse.

»Man begynder at måle træthed på alle mulige måder, man laver minutiøse studier af arbejdsgangene på fabrikkerne, man diskuterer, hvor lang en arbejdsdag må være, og indfører noget, der hedder fritid, så arbejderne kan regenerere og samle energi til næste dag. Idealet er det ikke-trætte menneske og man håber at man med videnskaben, kan indrette det produktive samfund uden træthed,« fortæller Peter Elsass.

Modernitetens nemesis

Trods bestræbelserne blev det moderne menneske fortsat træt og udmattet – og det i en sådan grad, fortæller Peter Elsass, at træthed bliver en vigtig komponent i tidens

generelle selvforståelse, som den eksempelvis formuleres af datidens filosoffer og forfattere:

»Træthed blev modernitetens nemesis. Det udmattede menneske var bagsiden af den store tro på fremskridtet og de videnskabelige og teknologiske landvindinger. Tiden var fuld af optimisme og samtidig manisk optaget af træthed. Man frygtede, at moderniteten ville lede til samfundets opløsning og udmattelse. Den tyske filosof, Friedrich Nietzsche fangede tidsånden, da han i 1888 spurgte; 'hvor leder vores moderne verden hen – til udmattelse eller opstigning?'«

Men hvad var det for forhold, man på det samfundsmæssige niveau udpegede som årsager til denne modernitetens iboende træthed? Det kan man se et eksempel på hos den danske læge K. Pontoppidan, der i 1886 skriver følgende om årsagerne til nerveudtrætning, som var hans kliniske betegnelse for træthed:

»Den større fart, der nu til dags er kommen i tilværelsen, den uro og hast, der præger alle forhold, er udtryk for et intensiveret hjerneliv; men jo større fordringer, der stilles til nervesystemet, desto lettere udtømmes dets kraft, desto før svigter dets modstandsevne.«

Ifølge Peter Elsass er eksemplet karakteristisk for datidens forklaringer, som, tilføjer han, til forveksling ligner nutidens:

»Man begyndte at opstille hypoteser om, at folk blev udmattede, fordi samfundet udviklede sig for hurtigt, at der med de nye medier som telegraf og telefonen tilfaldt mennesket for mange informationer, at institutioner og familiemønstre var under forandring og normerne i opløsning - alt det, som vi forbindes med moderniteten og som vi også i dag peger på, som nogle af årsagerne til stress og udbrændthed.«

Kampen om træthed

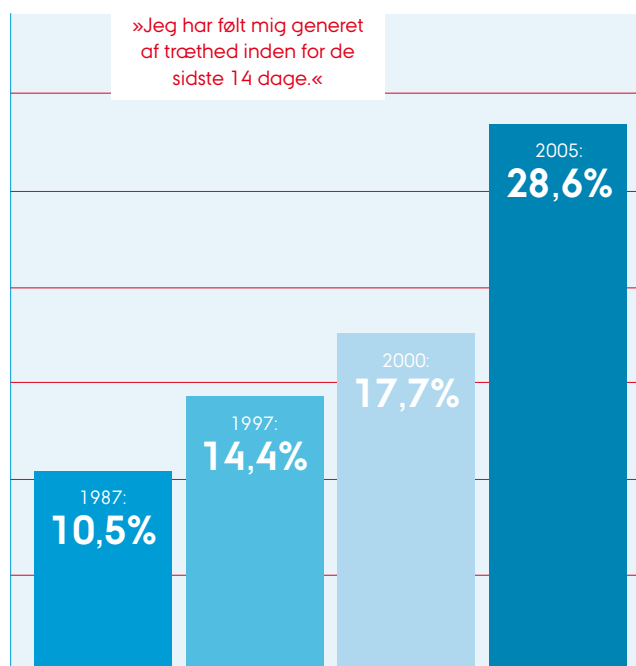
Allerede i 1733 beskriver den skotske læge George Cheyne visse træthedstilstande som sygdomme, men det er først i sidste halvdel af 1800-tallet, at træthed rigtig vinder indpas i den medicinske forskning, og man forsøger at trænge ind bag symptomerne og stille en medicinsk diagnose. Eksempelvis har den officielle amerikanske lægevidenskab ikke registreret et eneste studie i træthed før 1869, hvorimod der i år 1900 var registreret over hundrede studier.

»Forsøgene på at koble træthedens symptomer til specifikke diagnoser har været mange gennem tiden – og dengang som nu stort set alle forgæves. Træthed er svært at bruge som symptom på noget specifikt, for når man trænger bag om træthed hos den enkelte person, viser den sig ofte at være sammensat

TRÆTHEDEN STIGER

Fra 1987 til 2005 er andelen af personer i Danmark, der svarer ja til, at de inden for de sidste 14 dage har været generet af træthed, steget fra 10,5 procent til 28,6 procent.

Kilde: Rapporten 'Sundhed og sygelighed i Danmark 2005 & udviklingen siden 1987', udarbejdet af Statens Institut for Folkesundhed.

af utrolig mange faktorer. Både sociale, etiske, arbejdsmæssige og rent fysiske forhold spiller ind,« siger Peter Elsass.

Den sygelige træthed har da også haft mange navne gennem tiden (se faktaboks), og har op igennem 1900-tallet været genstand for indædte kampe om, hvilken diagnose der skulle stilles:

»En vigtig skillelinje i kampen om trætheden har været, om den er fysisk forankret, altså om der kan diagnosticeres et organisk grundlag for trætheden eller ej. Selvom der historisk har været ansatser til at forstå trætheden ud fra kulturelle og psykologiske årsager, så er det karakteristisk, at der har været en konstant afsøgning af mulige legemlige årsager til trætheden - som en reaktion imod en psykologisering af trætheden,« siger Peter Elsass.

Som fysisk forankrede årsager til træthed har man peget på alt fra blodcirkulationen, stofskiftet, skrøbelige nerver til en såkaldt immun-dysfunktion, som det hedder i forbindelse med diagnosen kronisk træthedsyndrom i dag.

»For at opnå anerkendelse af deres træthed som en reel sygdom, har patienter gennemgående været interesseret i at få en organisk diagnose af deres træthed. Folk vil ikke have deres træthed psykologiseret men have en organisk forklaring på, hvorfor de har behov for at sove 15 timer i døgnnet og altid føler sig energiforladte. Tendensen er meget tydelig i dag, hvor vi bl.a. ser patienter organisere sig i patientforeninger omkring de læger, der støtter en organisk diagnose. Men ingen af de fysisk forankrede diagnoser har rigtigt slået til og derfor pågår kampen om trætheden stadig,« siger Peter Elsass.

Fanget i ingenmandsland

Nanna Mik-Meyer forsker i borgerens møde med velfærdsstaten. Hun har bl.a. undersøgt, hvordan dette møde udspiller sig, når borgere er ramt af det, hun kalder diffuse lidelser – dvs. lidelser, som ikke umiddelbart kan gives en specifik medicinsk diagnose. Hun fortæller, at mange af de diffuse lidelser indbefatter træthedssymptomer, så selvom Nanna Mik-Meyer ikke er 'træthedsforsker', kan hun godt sige noget generelt om, hvordan kampen om træthedens diagnose udspiller sig, når den udmattede patient møder det sociale og det medicinske system.

Hun fortæller, hvordan der i de to systemer – i det medicinske system med den praktiserende læge og i det sociale system med socialrådgiveren – gør sig to forskellige sygdomsbegreber gældende. Hvor lægen, der skal give den sygemeldte patient en lægeklæring, arbejder med et bredt sygdomsbegreb, der føl-

ger logikken: patienten er uarbejdsdygtig ergo er vedkommende syg, så arbejder socialrådgiveren med et snævert:

»Det sociale system vil have en diagnose, der kan måles og vejes. Det er ikke nok at være træt og have brug for en pause. Trætheden skal omskrives til noget andet, til en accepteret diagnose. Derfor ser vi, at lægerne i deres lægeerklæringer justerer ind efter det sociale system og kobler træthedssymptomerne op på diagnoser, som det sociale system accepterer. I nogle kommuner er det nok at være stresset, i andre skal der helst kobles en depression på det ubehag, som personen beretter om. Det ved lægerne og på den måde sker der en justering af diagnoserne, som reelt intet har med patienterne og deres træthed at gøre.«

Nanna Mik-Meyer fortæller videre, at hvis ikke lægeerklæringen slår til og klientens symptomer kan kobles på en legitim diagnose, begynder socialrådgiveren at sende patienten rundt til speciallæger for at finde ud af, hvad vedkommende fejler. Det er på mange måder en uheldig udvikling, mener Nanna Mik-Meyer:

»For det første er det meget trættende og stressende at blive sendt rundt fra den ene speciallæge til den anden i jagten på en diagnose. Mange bliver simpelthen mere syge af det. For det andet er det samfundsøkonomisk dyrt, og man må spørge sig, hvori den positive effekt består? Det er jo ikke sådan, at de her mennesker bliver hurtigere raske og kommer hurtigere tilbage på arbejdsmarkedet, fordi de sendes rundt på ventelisterne hos diverse speciallæger.«

»Vi lever i et samfund, hvor der er en **almen forventning om, at vi bliver trætte og stressede af vores arbejde [...]** Er der bare de mindste tegn, kan det derfor hurtigt blive til, at 'jeg er nok blevet stresset'.«

Sociolog
Nanna Mik-Meyer

Frygten for de dovne

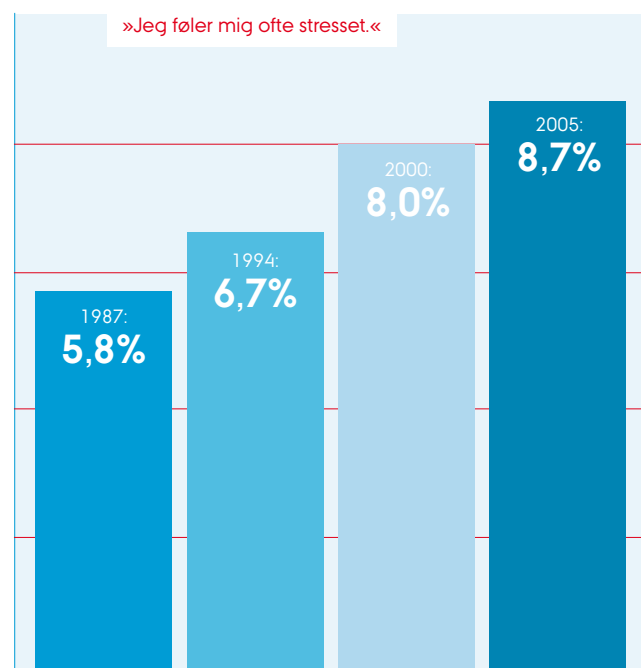
Ifølge Nanna Mik-Meyer bryder det sociale systems store fokus på diagnoser med det, man klassisk forstod og ville behandle som sociale problemer:

»Tidligere så man mere på den enkeltes situation i sin helhed. Det kunne jo godt være, at personens træthed, udmattelse og behov for at hive stikket ud, gav god mening i lyset af, at vedkommende lige var blevet skilt, var alenemor til et barn med ADHD og presset på arbejdet. Men det er ikke længere nok til at >

OG STRESSEN TAGER TIL

I 1987 svarede 5,8 procent af danskerne, at de ofte føler sig stressede. I 2005 var tallet steget til 8,7 procent.

Kilde: Rapporten 'Sundhed og sygelighed i Danmark 2005 & udviklingen siden 1987', udarbejdet af Statens Institut for Folkesundhed.

TRÆTHEDENS DIAGNOSER

Det er først med moder-
niteten og den spirende
industrialisering, at træthed
begynder at blive betragtet
som symptom på egentlig
sygdom. I 1733 beskriver
den skotske læge George
Cheyne som den første
nogle træthedstilstande som
sygdomme. Han hævder, de
er forårsaget af det usunde
liv i de store engelske byer
og giver de folkelige symp-
tomer en medicinsk bestem-
melse som 'nedsat tonus og
kraft i nervefibrene'.

Asteni

I første halvdel af 1800-tallet
begynder man at diffe-
rentiere mellem forskellige
såkaldte nervelidelser. Man
benytter betegnelsen asteni -
af det græske *astheneia*, der
betyder kraftsløshed. Asteni
kategoriseres under hypo-
kondri, der dengang blev
betragtet som en legemlig
sygdom.

Neurasteni

I 1869 introducerer den ame-
rikanske neurolog George
Miller Beard bestemmelsen
neurasteni, som diagnose på
en lang række træthedstil-
fælde. Diagnosen neurasteni
får en sådan udbredelse i
sidste halvdel af 1800-tallet,
at bl.a. den danske læge K.
Pontoppidan advarer imod,
at den bliver gjort til 'pulter-
kammer for en mængde
forskelligartede tilstande.'

Op igennem 1900-tallet
opløser neurastenien sig i en
række forskellige bestem-
melser og diagnoser.

Stress, depression & kronisk træthedssyndrom

I dag diagnosticeres de
fleste alvorlige trætheds-
symptomer som stress og
depression. En aktuell og
omdiskuteret træthedsdiag-
nose er kronisk trætheds-
syndrom. Den blev første gang
præsenteret i 1987.

Peter Elsass om historien om træthedens diagnoser:

»Det er historien om, hvordan
en række betegnelser
ændrer og fornyer sig, hver
gang de kommer i miskredit.
Diagnoserne har aldrig rigtigt
fungeret. Det er stort set umu-
ligt at koble træthed til en
specifik diagnose. Kampen
om trætheden er især gået
på, om trætheden kunne
forankres i kroppen eller ej.«

retfærdiggøre trætheden og at vedkommende
i en periode må fritages fra arbejde.«

Men hvorfor egentlig ikke? I bund og grund
handler det ifølge Nanna Mik-Meyer om, at
man frygter, at for mange mennesker, der
reelt ikke er syge, vil være på sygedagpenge.
At nogle af de mange personer med diffuse
lidelser som fx træthed med andre ord reelt er
dovne og vil snyde systemet.

»Dertil må jeg bare sige, at det er uhyre
sjældent, man møder mennesker, der synes,
det er rigtigt fedt at være på sygedagpenge og
sidde derhjemme. De mennesker, vi her taler
om – og som jeg har talt med i forbindelse
med min forskning – har det tydeligvis dårligt
og spørgsmålet er, om ikke vi ville komme
længere ved at udvise tillid og tage deres dif-
fuse smerter, udmattelse, manglende energi og
træthed for pålydende. Det er i virkeligheden
det, som de praktiserende læger gør, når de til-
passer deres erklæringer til det sociale system.«

Bliver vi mere og mere trætte?

Alt imens kampen om træthedens diagnose
således fortsætter, står spørgsmålet tilbage: Er
vi blevet mere trætte?

Tallene synes at tale deres tydelige sprog.
I 2005 svarede 28,6 procent af den danske
befolkning ja til, at de inden for de seneste
14 dage havde været generet af træthed. I
1987 var tallet 10,5 procent. Ligeledes stiger
antallet af personer, der melder sig syge med
diagnoserne stress og depression - de to mest
anvendte diagnoser i forbindelse med træt-
hedssymptomer. Trætheden synes at stige.

En del af forklaringen på stigningerne i
diagnoser, der relaterer sig til symptomer
som fx træthed, kan ses som et resultat af

forhandlinger mellem det sociale og det
medicinske system:

»At man først kan få hjælp fra det offentlige,
når der foreligger en diagnose, er selvfølgelig
en del af forklaringen på, hvorfor vi ser den
store vækst i både typer og antal af diagnoser,
der relaterer sig til fx trætheds symptomer,«
siger Nanna Mik-Meyer.

Hun tror dog også, at folk på det individu-
elle plan rent faktisk ser sig som mere trætte
og stressede end tidligere. Men det er ikke
nødvendigvis udtryk for, at folk reelt er mere
trætte og stressede i deres arbejdsliv – snarere
at stress og træthed fylder for meget i vores
fortællinger om os selv og vores liv:

»Vi lever i et samfund, hvor der er en almen
forventning om, at vi bliver trætte og stres-
sede af vores arbejde. Det er en helt legitim
fortælling, som vi alle sammen går rundt og
fortæller hinanden - også i den akademiske
verden, hvor jeg arbejder, antages det, at vi
har vanskelige arbejdsvilkår, og at nogle af
os derfor vil gå ned med stress. Det kommer
selvfølgelig til at præge vores selvforståelse
og vores opfattelse af arbejdet og hvordan vi
har det. Er der bare de mindste tegn kan det
derfor hurtigt blive til, at 'jeg er nok blevet
stresset',« siger Nanna Mik-Meyer.

Peter Elsass mener også, det er svært at sige,
om tallene er udtryk for en reel stigning i
trætheds lidelser:

»Italesættelsen og diagnosticeringen af træt-
heden forandrer sig jo hele tiden, så hvad skal
vi sammenligne dagens tal med? Hvad svarer
vores stress-diagnoser for eksempel til? Det er
svært at sige noget eksakt om det.«

Med det forbehold in mente vil Peter Elsass
dog gerne pege på et forhold, som han mener,

er en del af forklaringen på, hvorfor folk føler
sig mere trætte.

»Næsten alle mennesker har i dag en ople-
velse af, at de kunne og måske også burde fun-
gere bedre end de gør. At de skulle være mere
fit for fight. Derfor melder så mange sig ind i
den store wellness- og fitness-bølge, der har
ramt os, men når vi alle skal strutte af energi
og initiativ bliver trætheden mere synlig som
problem,« fortæller Peter Elsass og fortsætter:

»Det er som om, der ikke længere er plads til
den normale træthed, fordi vi hele tiden skal
være *toptunet*. På den måde kommer wellness-
bølgen til at sætte standarder for vores liv,
som indirekte sygeliggør os. Det rammer også
vores syn på træthed.« ■

NANNA MIK-MEYER

Sociolog og leder af Center for
Health Management, CBS. Hun
har forsket i velfærdsstatens
møde med borgeren i en række
år og har publiceret primært
inden for dette forskningsfelt.

Se i øvrigt: www.mik-meyer.com

PETER ELSASS

Professor, dr.med. Leder af
Center for humanistisk Sund-
hedsforskning ved Institut for
psykologi CSS. Han har i mange
år arbejdet med at integrere
psykologi med en række
humanistiske fagområder som

filosofi, antropologi og historievidenskab. Han har
sammen med Peter Lauritsen publiceret 'Humanistisk
sundhedsforskning', som bl.a. indeholder en analyse
af træthedens historie.

LEAN

DIG IKKE TILBAGE

Fit, slankere, hurtigst. **Lean-konceptet** ruller ind over de offentlige institutioner, hvor det skal trimme og effektivisere arbejdsprocesser. *Men hvor er den maksimale grænse for effektivitet? Er der et 'tipping point', hvor Lean ikke længere motiverer, men snarere udmatter?*

Af MATHILDE WEIRSØE

Velfærdsstaten er under pres. Flere og flere vil have noget af den, og samtidig bliver pengene, der skal betale for velfærden, stadigt færre. Vi må med andre ord have mere velfærd for pengene. Effektivisering er blevet nøgleordet i den offentlige sektor, og et af vidundermidlerne til at løse den opgave hedder Lean. Det betyder ganske enkelt slank og trimmet, og målet er da også hurtigere arbejdsgange og mindre spildtid i en slank og trimmet offentlig sektor.

Som de fleste ved, kræver det hårdt arbejde, målrettedhed og måske en vægtkonsulent at opnå og holde den slanke linje. Men er du først blevet bidt af at slå din egen rekord på løbebåndet eller af at optimere din tid og udholdenhed på kondicyklen, er du næsten ustopelig. Så kører dit indre *drive* på det højeste, og du kan præstere mere, end du nogensinde havde

forestillet dig. Det hører vi i hvert fald igen og igen fra de mange kondigurer, der med Chris Macdonald i spidsen forsøger at få familien Danmark i form.

Det er nogenlunde det samme koncept, Lean-konsulenterne forsøger at sælge til virksomheder og offentlige institutioner, fortæller antropolog Jakob Krause-Jensen, der forsker i stress og moderne arbejdsliv ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet:

»Som management-koncept blomstrede Lean, samtidig med at hele fitnessbølgen indtog landet i starten af 00'erne, og det blev skattefrit for virksomheder at sende deres medarbejdere af sted på løbebåndet. I første omgang tog de private virksomheder konceptet til sig i stor stil, men senere rullede Lean ind over den offentlige sektor i forbindelse med hele New Public Management-bølgen.«

Jakob Krause-Jensen har netop bidraget med en kritisk analyse af Lean til den nyudkomne bog 'Motivation og Mismod – effektivisering og stress på

LEANS OPRINDELSE

Begrebet Lean er opfundet af forskerne Jim Womack og Daniel Jones. De havde registreret, hvordan Toyotas produktion af biler foregik langt billigere end hos konkurrenterne. De satte sig for at undersøge fænomenet og fandt ud af, at Toyota brugte et bestemt system, hvor der i alle sammenhænge var fokus på at minimere spild. Womack og Jones valgte betegnelsen 'Lean', det betyder trimmet. Pointen er, at de virksomheder, der systematisk arbejder med at trimme arbejdsgangene, klarer sig bedst.

»Ud fra Lean-tankegangen når du aldrig dertil, hvor du kan læne dig tilbage og sige: 'det var det, nu er det, som det skal være'. Du kan altid gøre dit arbejde hurtigere, hvis bare du anstrænger dig nok.«

Antropolog og lektor
Jakob Krause-Jensen

offentlige arbejdspladser'. Artiklen bygger på hans forskning, hvor han bl.a. har fulgt en gruppe socialrådgivere på en socialforvaltning i Midtjylland over en to-årig periode, hvor Lean blev introduceret og implementeret i deres afdeling.

Der trimmes fra Japan til Jylland

Over for medarbejderne blev Lean lanceret som et middel, der kunne øge arbejdsglæden.

»Formålet med at introducere Lean i socialforvaltningen var bl.a. at skabe trivsel og minimere stress blandt medarbejderne. En win-win-situation for medarbejderne – og for kommunen – fordi Lean samtidig kunne effektivisere og optimere arbejdsprocessen. Lean skulle minimere den megen spildtid, der var i forbindelse med administrativt arbejde

og omstændelige procedurer og på den måde frigive tid til det egentlige socialrådgiverarbejde. Med tiden viste det sig dog, at Lean ikke kun var en win-win-situation,« siger Jakob Krause-Jensen.

Jakob Krause-Jensen er kritisk over for den måde, mange private såvel som offentlige organisationer ureflekteret har taget Lean til sig på. Han påpeger, at der er udgivet rigtig mange 'How to do it'-bøger om Lean, men at der kun findes meget få undersøgelser af, hvilke sociale og kulturelle konsekvenser det har at implementere konceptet i en dansk kontekst eller i en offentlig institution for den sags skyld.

»Der er skrevet meget om Lean. Men det er blot en masse evalueringer, som skal godtgøre, at Lean skaber større effektivitet. Som antropolog må jeg stille mig mere åbent an og undersøge, hvad der sker, når man overfører et koncept, der er udviklet i Japan i 90'erne og primært er målrettet produktionsvirksomheder, til en socialforvaltning i Jylland eller til en hvilken som helst anden offentlig institution i Danmark,« siger han.

Det er dog ikke noget, Lean-konsulenterne bekymrer sig om. De mener nemlig, at Lean kan implementeres alle steder, uafhængigt af organisationsstrukturelle og -kulturelle forhold. Sådan lyder det også i litteraturen om Lean – første gang formuleret af Womack og Jones, der tilbage i 90'erne stod bag de berømte Lean-bøger 'The Machine that Changed the World' og 'Lean Thinking'.

»Oprindeligt er konceptet formuleret som et modsvar til Taylorismens idéer om samleband

og kontrolsystemer og uden medarbejderinvolvering. Mange af de ideer om forbedringer, der dukker op med Lean, kan isoleret set være gode nok. Det præsenteres som et 'bottom up'-koncept, et humanistisk medarbejderdrevet koncept, og det gør det nemt at sælge. Men som system er Lean totalitært,« siger Jakob Krause-Jensen.

Lean er en ideologi

Jakob Krause-Jensen beskriver Lean som en ideologi, man ikke kan afvige fra, hvis man først er med.

»Nogle af medarbejderne fra den socialforvaltning, jeg fulgte, sammenlignede det med et religiøst projekt og kaldte de ugentlige, stående møder for Falung Gong-møder.«

Jakob Krause-Jensen forklarer, hvordan Lean bygger på en optimeringstankegang, som pr. definition kan fortsætte i det uendelige. Medarbejderne opfordres til at konkurrere med sig selv, slå deres egen tid og måle sig i forhold til andre. Og går det ikke hurtigt nok, kan kritikken kun vendes et sted hen – indad.

»Kritik vendes imod medarbejderne selv. Ikke mod et system, ikke mod ledelsen, og da slet ikke mod Lean-konceptet. Lean er i sit udgangspunkt perfekt. Hvis et Lean-projekt ikke lykkes, kan konsulenten som regel forklare det med, at ledelsen ikke var stærk nok, eller at medarbejderne ikke forstod det eller 'komittede' sig nok til projektet,« forklarer Jakob Krause-Jensen.

Hvad med professionsfagligheden? Kan socialrådgiverne bevare den faglige kvalitet i

FRA TOYOTA-FABRIKKER TIL OFFENTLIG ADMINISTRATION

Det er 40 år siden, Toyota-fabrikkerne i Japan som de første satte Lean på programmet. Siden har Lean bredt sig ud over

verden. Lean blev for alvor indført i Danmark i midten af 00'erne, og siden er det gået stærkt. I dag har tre ud af fem produktionsvirksomheder indført Lean. Men det er ikke kun produktionsvirksomheder, der mener at opnå store forbedringer med Lean. Også offentlige administrationer og services har taget Lean til sig. Her trimmer man produktionslignende processer og rutinearbejde for at få en mere effektiv organisation.

Listen over Lean-litteratur er lang. Klassikerne er Womack, Jones og Roos: 'The Machine that Changed the World' (1991) og 'Lean Thinking' (1996).

DE FEM PRINCIPPER I LEAN

Lean er kendetegnet ved fem grundlæggende principper:

1. Forstå, hvad der skaber værdi for kunderne og tydeliggør værdikæden.

2. Identificér de aktiviteter i værdikæden, der ikke skaber værdi for kunderne, dvs. spild, og fjern straks de umiddelbare kilder til spild, mens der på længere sigt, i de næste skridt, 3, 4 og 5, arbejdes videre på at fjerne det resterende spild.

3. Skab flow i produktionen, sådan at produkterne flyder gennem processerne med færrest mulige stop og ansvarsskift.

4. Gør produktionen trækstyret, således at det altid er den interne eller eksterne kunde, der ud fra sine behov bestemmer, hvad der skal produceres og hvornår.

5. Gennemfør løbende forbedringer (kaizen) med udgangspunkt i 1, 2, 3 og 4.

»Nogle af medarbejderne fra den socialforvaltning, jeg fulgte, sammenlignede det med et *religiøst projekt* og kaldte de ugentlige, stående møder for *Falung Gong-møder*.«

Antropolog og lektor
Jakob Krause-Jensen

deres arbejde, når tempoet i den grad ryger i vejret?

»I den socialforvaltning, jeg fulgte, var Lean tænkt som løsningen på nogle bestemte arbejdsopgaver, der tog tid fra det egentlige faglige socialrådgiverarbejde – mødet med klienterne. Det handlede især om at blive hurtigere til at journalisere, så tiden kunne gå til klienterne i stedet. I starten var socialrådgiverne begejstrede og entusiastiske for konceptet,« fortæller Jakob Krause-Jensen.

Socialrådgiverne lykkedes med at kortlægge deres arbejdsproces, så det blev klart, hvordan de kunne gøre tingene lidt smartere. Men

som projektet skred frem, gik det op for dem, at arbejdet med Lean blot forskød fokus fra at gøre tingene rigtigt rent fagligt til at køre tingene korrekt og formelt rent juridisk.

»Lean handler ikke om faglighed, men om at optimere effektiviteten. Men det, der optager socialrådgivere, er netop kvaliteten af deres faglighed. Derfor kom de aldrig til at brænde for Lean-projektet på den måde, som konsulenterne forudsatte. Da Lean havde kørt et halvt års tid, begyndte de at føle, at det var spild af tid at gå til de ugentlige Lean-møder og udfylde skemaer. Motivationen forsvandt simpelthen,« forklarer Jakob Krause-Jensen.

Udmattet af Lean

Endnu mere udmattende bliver det, når man tænker på, at optimeringsprocessen i princippet aldrig får en ende. Ud fra Lean-tankegangen når du aldrig dertil, hvor du kan læne dig tilbage og sige: 'det var det, nu er det, som det skal være'. Du kan altid gøre dit arbejde hurtigere, hvis bare du anstrænger dig nok. Det er grundfilosofien i Lean, og det er opslidende og ikke helt uproblematisk i længden, mener Jakob Krause-Jensen.

»Set i et Lean-perspektiv kan du altid blive mere effektiv. Men hvis man selv synes, at man løber rigtig stærkt, og man så skal til endnu et møde om, hvordan man kan løbe

endnu stærkere i næste uge, så bliver det ret udmattende i længden. Som konsekvens vil medarbejderen gå med en konstant nagende følelse af aldrig at slå til og derfor føle sig utilstrækkelig i sit job,« siger Jakob Krause-Jensen.

Men der er også en anden form for træthed forbundet med Lean, som Jakob Krause-Jensen observerede blandt socialrådgiverne. En træthed og ligegyldighed, som står i kontrast til den entusiasme og den vinderkultur, som Lean-konceptet lægger op til. Det er hans overbevisning, at konceptets bestræbelser på at effektivisere den offentlige sektor alt for ofte bliver mødt med et skuldertræk.

»Medarbejderne involverer sig ikke, fordi konceptet blot er endnu et redskab i rækken af *New Public Management-tools*. Omvendt orker de heller ikke at sige fra, så de ender med at finde sig i det og leve med det.« ■

JAKOB KRAUSE-JENSEN

Antropolog og lektor, ph.d. ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet. Han forsker i stress og moderne arbejdsliv. Han er medforfatter til bogen 'Motivation og Mismod - effektivisering og stress på offentlige arbejdspladser', hvor han bidrager med en kritisk analyse af Lean.

DMS FORSKNINGSPRIS TIL AU-FORSKER

Professor Ning de Coninck-Smith fra Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet, er blevet tildelt Dansk Magisterforenings Forskningspris for sin kreative og nytænkende forskning i skolens og barndommens historie. Hun modtager prisen, fordi hun gennem en lang række forskningsprojekter har formået at belyse folkeskolens historie og samspil med det omgivende samfund, ligesom hun har gjort en særlig indsats for at etablere et tværfagligt krydsfelt, hvor hun indtager både historie og arkitektur til belysning af barndommens historie.

FORSKERE GØR STATUS PÅ INDSATTS OVER FOR SOCIALT UDSATTE BØRN

Anden statusrapport i VIDA serien kortlægger, hvordan det står til med det pædagogiske arbejde i forhold til at udvikle børns læring og sociale kompetencer i dagtilbud. 7000 børn mellem tre og seks år indgår i undersøgelsen. Forskerne påviser, at der er mange udfordringer, når det gælder udvikling af pædagogisk arbejde i relation til læring og innovation i dagtilbud.

Læs mere om VIDA-projektet og download statusrapport 2 på www.dpu.dk/vida

KORT NYT

UNGE I GRÅZONEN STÅR ALENE MED PROBLEMERNE

er er fokus på unge i 'gråzonen' i en ny forskningsrapport fra Center for Ungdomsforskning, Aarhus Universitet. Forskerne har været tæt

på unge, der mistrives i stilhed, og som ofte står helt alene med deres problemer. De bebrejder sig selv, at de ikke er perfekte og påtager sig i alt for høj grad ansvaret for deres mistrivsel, og ser det som deres eget ansvar at finde en vej ud af elendigheden.

Læs mere på www.dpu.dk/unge

NY MASTERUD- DANNELSEN I GRUNDSKOLE- UNDERVISNING

En ny masteruddannelse i grundskoleundervisning er nu godkendt. Uddannelsens formål er at videreuddanne lærere, der arbejder inden for grundskoleområdet, til at bidrage aktivt til at kvalificere og udvikle skolens undervisning, organisation og læringsmiljø. De studerende på masteruddannelsen i grundskoleundervisning får indsigt i den aktuelle viden på de didaktiske og pædagogiske områder og bliver i stand til at omsætte denne indsigt til udviklingsarbejde i grundskolen. Forventet start på Aarhus Universitet, Campus Emdrup, september 2012.

Se mere på www.dpu.dk/master

TEENAGERE SKAL LÆRE AT SPARE PÅ ENERGIEN

Hvordan ændrer man børn og unges energivaner, så de lærer at slukke lyset efter sig og undlader at lade computeren stå på stand by? Det kan en gruppe forskere fra Aarhus Universitet nu svare på. De anbefaler skoler og lærere at inddrage nye læringsmetoder, der involverer eleverne i en grad, så de kan relatere undervisningen direkte til deres hverdagsliv.

www.dpu.dk/innove

NYT NUMMER AF CURSIV UDKOMMER DECEMBER 2011

It-didaktisk design er temaet for Cursiv nr. 8, som fokuserer på de digitale mediers rolle i undervisnings- og læreprocesser. It-didaktisk design undersøger, hvordan uddannelse, undervisning og læring med it bedst kan tilrette-

lægges, udføres, og evalueres. Et yderst aktuelt emne i et uddannelsesfelt, hvor de digitale medier i stigende grad er til stede, men hvor viden om de didaktiske og pædagogiske muligheder stadig er forholdsvis uudviklet.

Læs mere om mulighederne i it-didaktisk design i det kommende nummer af Cursiv, som kan bestilles og downloades på www.dpu.dk/cursiv

HVOR BLEV DRENGENE AF? KØN OG UDDANNELSESVALG EFTER GYMNASIET

Ny rapport fra Center for Ungdomsforskning, Aarhus Universitet. Rapporten er en kortlægning af drengenes veje efter endt gymnasial uddannelse. Den har fokus på forskelle mellem etnisk danske drenge og drenge med anden etnisk baggrund end dansk. Rapporten kommer desuden med en analyse af, hvorfor drengene vælger som de gør, og hvorfor de i højere grad end pigerne fravælger en videregående uddannelse.

Rapporten kan hentes på www.cefu.dk

FIND DET PÅ WWW.DPU.DK

Aarhus Universitet. Institutet bevarer sit selvstændige website, men designet bliver nyt og i stil med websitet for hele Aarhus Universitet.

Klik ind på: www.au.dk

BLIV KLOGERE PÅ VIDENSPOLITIK, EVIDENS OG PISA – STREAMINGER AF GÆSTEFORLÆSNINGER

I løbet af efteråret har bacheloruddannelsen i Uddannelsesvidenskab budt på en række forelæsninger.

Se eller gense videostreaminger på www.dpu.dk/bachelor

WEB TV INTERVIEWS MED STUDERENDE (PIX)

Hør hvad de studerende har at sige om deres uddannelser. På www.dpu.dk/uddannelse finder du web tv interviews med en række studerende – bachelor-, kandidat- og masterstuderende.

Du kan du også følge en bachelorstuderende og få en fornemmelse af, hvordan det er at læse Uddannelsesvidenskab på Aarhus Universitet.

DPU.DK BLIVER TIL EDU.AU.DK

Fra og med årsskiftet bliver www.dpu.dk til www.edu.au.dk. Det sker i forlængelse af sammenlægningen med

NÅR 'WHAT WORKS' IKKE VIRKER

I takt med at uddannelsessystemet kommer ind i målingens tidsalder, *forsvinder debatten om, hvad god uddannelse er*. Det mener den førende uddannelsesteoretiker, professor GERT J. J. BIESTA, som har indledt **et opgør med tidens forkærlighed for at måle uddannelse**.

Af CAMILLA MEHLSSEN
Oversat af MARIE LAURITZEN

Hvad er uddannelse til for? Spørgsmålet lyder uendelig banalt. Alligevel bliver det stadig sværere at svare på. Det mener en af verdens førende uddannelsesteoretikere, professor Gert J. J. Biesta fra School of Education, University of Stirling. Hvis man ser ud over det internationale uddannelseslandskab, har der gennem flere år vokset neoliberale styringsformer frem, og den udvikling har forstærket fokus på evidensbaseret forskning, 'accountability' og 'what works'. Hvad er den bedst tilgængelige viden om for eksempel læsedidaktik? Hvad er effekten af en given uddannelse? Forskere og politikere efterlyser svaret på, hvad der virker, men i den globale jagt efter den evidensbaserede viden forsvinder debatten om, hvad god uddannelse er. Det er ifølge Gert J. J. Biesta et problem, for »måling af uddannelsesmæssige resultater kan aldrig erstatte spørgsmålet om uddannelsens formål.«

Gert J. J. Biesta lagde for nylig vejen forbi Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet. Her talte han om temaer fra sin bog *God uddannelse i målingens tidsalder*, som netop er udkommet i en dansk udgave. Asterisk mødte professoren for at høre, hvorfor han er så kritisk over for målingskulturen.

Hele interviewet kan ses på Asterisk TV: www.dpu.dk/tv.

Hvordan vil du beskrive hovedbudskabet i din bog?

»Hovedbudskabet er, at uddannelse er den type praksis, der altid bør spørge sig selv, hvad formålet er: Hvorfor gør vi det? Der er altid flere dimensioner til spørgsmålet om, hvad formålet med uddannelse er. Vi ud-

danner aldrig udelukkende for at videregive viden. Det er aldrig alene et spørgsmål om at inddrage de studerende i kulturen. Det er aldrig alene et spørgsmål om at gøre de studerende til selvstændige individer. Det er en kombination af disse dimensioner. Hvis du ikke har nogen en ide om, hvad formålet med uddannelse er, er du på sin vis ude af stand til at afgøre, hvorfor du gør de ting, du gør. Det er hovedbudskabet.«

Har vi i vores søgen efter evidensbaserede tilgange til uddannelse og 'hvad der virker' glemmt, hvad formålet med uddannelse er?

»Ja, det tror jeg. Hvis man tager hele denne 'hvad virker'-diskussion, så handler det meget om, 'hvad der virker', men det er sjældent, at jeg støder på spørgsmålet: Hvad virker til hvad?«

»Folk siger: 'Vi er nødt til at have forskning, så de studerende kan lære bedre'. Men læring er også et problematisk koncept, for læring kan gå i en hvilken som helst retning. Hvis man ikke spørger: 'hvorfor lære?', så går man ikke i dialog med spørgsmålet: 'Hvorfor gør vi det?'«

Hvis vi fokuserer for meget på 'hvad der virker', betyder det så, at det ikke vil komme til at virke?

»Det tror jeg. 'Hvad der virker' vil ikke komme til at virke, hvis vi på den ene side glemmer at spørge, hvorfor vi ønsker, at tingene skal fungere. Den anden risiko er, at hvis vi tror, at en bestemt form for forskning kan levere alle svarene, så glemmer vi samtidig, at lærerne skal have tingene til at fungere i meget konkrete situationer – i klasselokalerne, sammen med de børn, de har foran sig. Forskning kan bidrage med interessant indsigt i den situation, men den kan ikke erstatte vores dømmekraft. Og så har du de politiske tendenser, hvor folk siger: 'Forskning bør erstatte individuel dømmekraft. Så snart vi har dette håndgribelige videnskabelige bevis, kan lærerne holde op med at tænke selv. Så skal de bare implementere det.' Jeg ville synes, at det var mærkeligt, hvis lærerne holdt op med at tænke selv!«

Hvordan er lærere og undervisere påvirket af det voksende fokus på 'hvad der virker' i deres hverdag?

»Det er et godt spørgsmål, for der er nemlig en hel del debat inden for uddannelsespolitik. I USA har forbundsregeringen udtalt, at de kun vil finansiere en bestemt form for forskning – de store randomiserede, kontrollerede forsøg – med den begrundelse, at det er den eneste viden, vi har brug for, for at kunne undervise. Spørgsmålet er så, hvordan det giver sig udslag på skoler og i lærernes tilværelse. Lærerne kan blive konfronteret med spørgsmål som: 'Hvorfor har du ikke noget bevis for, at det, du gør, vil virke?' Svaret på dit spørgsmål afhænger af, hvad beslutningstagerne og politikerne gør med skolerne.«

I din bog beskriver du, at der de seneste år er kommet mere fokus på læring og mindre

på uddannelse. Kan du komme med et eksempel på den udvikling?

»Det er noget, jeg oplever meget. Når jeg ser på, hvordan folk på alle niveauer taler om uddannelse, inden for forskning, politik, praksis, er det tydeligt for mig, at ordet 'læring' anvendes oftere og oftere, samtidig med at et ord som 'uddannelse' er ved at forsvinde. Man oplever ofte, at lærere kaldes for 'læringsfacilitatorer', og skoler for 'læringsmiljøer'. Man oplever, at voksenuddannelse er blevet til 'lifelong learning'. Jeg stødte for nylig på et eksempel fra Sheffield i England, hvor to folkeskoler blev lagt sammen til én skole og derfor var nødt til at finde på et nyt navn til skolen. De gik et skridt længere. De udtalte: 'Vi har ikke længere lyst til at blive omtalt som en skole, for »skole« er sådan et dårligt navn.' Så nu kalder de sig for et 'læringssted'. Det er eksempler på dette 'læringsprog', der er på vej.«

ISTOCKPHOTO

ASTERISK TV

Asterisk har talt med professor Gert J. J. Biesta om, hvorfor han er kritisk over for tidens neoliberale tendenser i uddannelsessystemet.

Se interviewet på

www.dpu.dk/tv

»Problemet med ordet læring – i hvert fald i den engelske udgave, 'learning' – er, at det er et metodebegreb. Man kan tale om læring, men i sig selv siger det ikke noget om, hvad hensigten med og indholdet af læring er. Læring er også et forholdsvis individualistisk begreb. Hvis man begynder at bruge det sprog inden for uddannelse, så bliver det endnu sværere at stille uddannelsesspørgsmål som: Hvad er formålet med læring? Hvad er indholdet af læring? Og hvad betyder det at lære i forholdet til andre mennesker – at lære fra andre?«

Du har analyseret denne overgang fra uddannelse til læring. Hvad sker der i fremtiden? Kommer vi til at opleve mere interesse for læring, eller vil der ske et nyt skifte?

»Det ved jeg ikke. I øjeblikket oplever jeg, at læringsproget er meget fremtrædende inden for politik, forskning, i daglig diskurs. Jeg gør en lille indsats for at rejse nogle spørgsmål.«

»Det overrasker mig stadig, at folk inden for uddannelse bruger dette læringsprog så let og synes at have glemt spørgsmålet om, hvad hensigten med uddannelse er.«

Hvilken rolle spiller internationale undersøgelser som PISA og PIRLS i den måde, vi tænker og taler om uddannelse på?

»De taler delvis læringsproget. De fleste diskussioner foregår på engelsk. Det er også

et spørgsmål om, at det engelske sprog og vokabularium tager over. Men på andre sprog findes der også andre koncepter, som eksempelvis på tysk, hvor du har 'Bildung' og 'Erziehung', og hvor det er muligt at skelne.«

»Som jeg ser det, er det eneste problem med PISA, at undersøgelserne synes at bero på en forestilling om, hvad uddannelse bør opnå og producere, der er baseret på en art sund fornuft. Det er et problem med hensyn til globaliseringen af målinger inden for uddannelse. Hvis vi forsøger at sammenligne os selv med hele resten af verden, og vi gør det ved hjælp af et enkelt redskab, så begynder det at se ud, som om det er den eneste mulige definition på, hvad uddannelse gerne skulle opnå. Det bekymrer mig, for den definition, mener jeg, er frem for alt særegen. Den stammer fra en helt bestemt måde at betragte skolen på. Den er smal, fordi den foretrækker at betragte uddannelse på en bestemt måde.«

Hvordan kan vi slutte 'læringens æra' og nå til dannelsens og uddannelsens begyndelse? Hvordan kommer vi derhen?

»Ja, i min bog beskriver jeg, at den overgang er ideel. Vi kommer derhen ved at lade ordet 'læring' være et øjeblik og ved at forsøge at tale mere om uddannelse. Lad os i højere grad fokusere på formålene med disse aktiviteter. Og lad os så se på spørgsmålet om indhold – hvad lærer de studerende?«

»Vi skal også være mere opmærksomme på, at uddannelsesforløb er relationelle. I mit seneste arbejde så jeg på forestillingen om læreren, og hvad der er sket med forestillingen om læreren. Jeg tror også, at noget er gået tabt på det punkt, når vi siger, at læreren kun er der for at facilitere. Vi skal passe meget på med, hvad det vil sige.«

»Når jeg siger, at lærerne bør undervise, mener jeg, at lærerne bidrager med noget til uddannelsessituationen, som ikke allerede er der. Læreren eksisterer ikke kun i kraft af de studerende. Rigtige lærere giver én noget, man ikke havde på forhånd.« ■

GERT J. J. BIESTA

Professor ved School of Education, University of Stirling i Skotland og gæsteforsker ved Mälardalen University i Sverige. Han er chefredaktør for Studies in Philosophy and Education Society. Han er bl.a. forfatter til *God uddannelse i målingens tidsalder*, som for nylig udkom på dansk (Klim 2011).

NYE BØGER. MODTAGET PÅ REDAKTIONEN

FOLKESKOLENS UDFORDRINGER

Niels Egelund

Professor Niels Egelund åbner døren til et aktuelt indblik i skolen og giver en række mulige svar på folkeskolens udfordringer. Han klæder alle på til debat med viden af den slags, som det ville være nemmere at lukke øjnene for.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

VYGOTSKY OG SMÅ BØRNS LÆRING

Sandra Smidt

En introduktion til den russiske udviklingspsykolog Lev Vygotskys liv og tanker. Forfatteren beskriver, forklarer og eksemplificerer Vygotskys teorier, som stadig er aktuelle i det pædagogiske arbejde i daginstitution og skole.

HANS REITZELS FORLAG

LÆRINGENS PERSPEKTIV

Birgit Ryberg (red.)

På baggrund af forsknings- og udviklingserfaringer diskuterer bogens forfattere de udfordringer, som undervisere, ledere og konsulenter står med, når de vil gennemføre læring og forandring i en organisation.

AKADEMISK FORLAG

150 KM/T PÅ EN GRUSVEJ

– Om voksnes rammer for efter/videreuddannelse

Annette Lorentsen & Kim Niemann

Bogen undersøger på basis af en stor spørgeskemaundersøgelse voksenuddannelse i et hverdagslivsperspektiv. Uddannelse, arbejdsliv og familie spiller sammen for de voksne, men hvordan?

AALBORG UNIVERSITETSFORLAG

JURA FOR PÆDAGOGER

Mary Stisen

Bogen sigter mod at koble de juridiske regler til den pædagogiske praksis. Bogen omhandler juridiske emner som familieret, serviceloven og erstatningsansvar, som kan være relevante, hvis man arbejder med børn, unge eller voksne med særlige behov.

HANS REITZELS FORLAG

SOKRATISKE SAMTALER I UNDERVISNINGEN

Ann S. Pihlgren

I bogen stifter læseren bekendtskab med den sokratiske samtales historie og teoretiske grundlag. Samtalens didaktik præsenteres, og der er eksempler på og øvelser til, hvordan en sokratiske samtale kan gennemføres i den praktiske undervisning.

FRYDENLUND

FILOFOFI MED BØRN I SKOLEN

Oscar Brenifier

Hvordan lærer man at tænke selvstændigt? Den franske filosof Oscar Brenifier beskriver i denne bog filosofiske samtaler i klasselokalet som undersøgende samtalefællesskaber, der styrker elevernes selvstændige tænkning.

MINDSPACE

PÆDAGOGIKKEN I EVALUERINGSAMFUNDET

Peter Østergaard Andersen

Bogen beskriver, hvilke forandringer der sker med pædagogikken, når vurderinger bliver formaliseret som evaluering og dokumentation, og når kontrol og støtte til udvikling flyder sammen.

HANS REITZELS FORLAG

GOD UDDANNELSE I MÅLINGENS TIDSALDER

Gert J.J. Biesta

Hvad er uddannelse til for? Med afsæt i det spørgsmål leverer forfatteren en kritisk analyse af de neoliberale styringsformer med internationale sammenligninger, markedsgørelse og 'accountability'-systemer.

FORLAGET KLIM

UNDER OMBYGNING

Lisbeth Iglum Rønhoj

Med udgangspunkt i den nyeste neuropsykologiske forskning forsøger bogen at forstå, hvad der foregår i de unge, hvordan man bedst fremmer læring og emotionel vækst hos dem, og hvordan selv vanskelige unge kan bringes til at udnytte deres positive potentiale.

HANS REITZELS FORLAG

TALENT OG SKOLE

Annette Rasmussen

Hvordan forstås talent, og hvordan kommer det til udtryk i skolen? Hvad kendetegner 'talenteleverne', og hvilke konsekvenser har forskellige uddannelsespolitiske prioriteringer? Fra en uddannelses-sociologisk vinkel belyser bogen, hvordan talentbegrebet udbredes og forstås.

VIASYS TIME

PÆDAGOGISK PSYKOLOGI

Klaus Nielsen & Lene Tanggaard

Bogen handler om de psykologiske aspekter ved pædagogiske praksisser, såsom hvordan man tager bedst muligt hensyn til psykologiske fænomener som motivation eller læring, når man tilrettelægger en interneret forandringsproces for andre.

SAMFUNDSLITTERATUR

[Fortsættes side 31 >](#)

Er opgøret med ELFENBENSTÅRNET gået for langt?

RASMUS JUUL

Da sorte skyer varslede finanskrisen, blev det tydeligt, at **økonomiforskere var for tæt allieret med banker og børsspekulanter**. De færreste eksperter forudså krisen, før stormen rasede, og eksperternes troværdighed led en krank skæbne. **Uddannelsesforskere bør tage den historie til skræk og advarsel** om, hvad der kan ske, hvis forskningen kommer for langt fra elfenbenstårnet og for tæt på praksis, lyder det fra professor og OECD CERI-direktør **DIRK VAN DAMME**.

Af TORBEN CLAUSEN

Oversat af MARIE LAURITSEN

Finanskrisen slog hårdt ned på mange af det moderne samfunds hæderkronede institutioner. Det var ikke kun gamle banker og finansguruer, hvis offentlige anseelse led en hård skæbne. Forskere i økonomi anklages for ikke at have set de mørke skyer i horisonten, før den finansielle storm pludselig rasede over hovederne på os.

I de gode tider fulgte økonomiforskerne bare i hælene på Wall Streets finansielle forgangsmænd, som udfærdigede stadig mere komplekse finansielle produkter. Og som The Economist opsummerede den 16. juli 2009 om de finansielle ophavsmænd: »...sikre som de var på det teoretiske fundament for deres opfindelser, forsikrede de enhver tvivler om, at al denne aktivitet ikke kun gjorde bankmændene rige. Det gjorde det finansielle system mere sikkert og økonomisk sundt. Det er derfor, at mange mennesker betragter den finansielle krise, der begyndte i 2007, som et altødelæggende slag mod ikke blot bankernes troværdighed, men også mod hele den akademiske økonomidisciplin.«

Bør også uddannelsesforskere betragte dette som en historie til skræk og advarsel? Ja, mener direktør for OECD's Centre for Education Research and Innovation (CERI), professor Dirk Van Damme. Inden for uddan-

»Udfordringen er ikke alene at producere praktisk, brugbar forskning. **Vi har brug for meget mere forskning.**«

Direktør for OECD-CERI
Dirk Van Damme

ningsforskning har man arbejdet hårdt på at blive mere relevant fra et politisk synspunkt og mere praksisorienteret. Denne overgang væk fra elfenbenstårnet har ifølge Dirk Van Damme været en succes.

»Jeg mener, at vi for få år siden stod med en elfenbenstårnsituation. Der har været en stærk bevægelse væk fra den og hen imod mere relevant forskning, både i miljøet omkring uddannelsesforskning, i regeringer og blandt dem, der støtter uddannelsesforskning. Jeg er bange for, at den bevægelse er gået for vidt. Nu er elfenbenstårnet ikke længere problemet,« siger Dirk Van Damme.

Blændet af relevans

Van Damme frygter, at uddannelsesforskningen, i takt med at den nærmer sig politik og praksis, risikerer at blive blindet – på samme måde som finansøkonomerne, der antagelig var blændet af medgangen på Wall Street.

»Det er generelt en risiko, som al samfundsvidenskab, der forsøger at blive relevant, står over for. Det store problem er ikke, at økonomerne er underordnet det dominerende system. Det er snarere, at samfundsvidenskaben generelt har en tendens til at låse sig fast i den aktuelle situations dominerende paradigme,« siger han.

Når det sker, risikerer forskningen at blive offer for den traditionsbundne viden, der findes i de pågældende institutioner, hvad enten det er ministerier eller interessegrupper inden for det politiske system, eller det er de institutioner, hvor praksis udføres, f.eks. skoler. Forsøget på at interagere med praksisverdenen behøver ikke at føre til, at man underordner sig en hvilken som helst gældende administration. Van Damme bemærker, at forskere, der går i den modsatte grøft og bruger en masse energi på at angribe en opfattet, såkaldt neoliberal konsensus inden for uddannelsespolitik, som ifølge ham ikke eksisterer, løber samme risiko. De er alle tre udtryk for den samme grundlæggende tendens: at blive relevant, ikke som forskning i sig selv, men som medvirkende til andre formål.

»Når jeg ser på litteraturen inden for uddannelsesforskning, går de her tanker ofte igennem mit hoved. Blandt skoler og skolerepræsentanter er der en tendens til at mene, at størstedelen af den forskning, der udføres, ikke er anvendelig for dem, der arbejder med emnet i praksis. Det er muligvis rigtigt, men udfordringen er ikke alene at producere praktisk, brugbar forskning. Vi har brug for meget mere forskning. Det er helt enkelt et spørgsmål om kvantitet. Jeg er meget tilbageholdende over for at bruge de få muligheder, vi har, på at fokusere på de udøendes praktiske behov eller på beslutningstagernes aktuelle behov,« siger Dirk Van Damme.

Med andre ord står uddannelsesforskningen over for modsigende krav, og lige nu er uddannelsesforskningens vigtigste opgave at udføre mere og bedre forskning, som kan modsvare andre store velfærdsområder såsom sundhed og socialpolitik.

»Jeg er på ingen måde imod, at beslutningstagerne eller de udøvende giver udtryk for deres behov for viden og forskning. Det er begrundet og centralt. Men de har ofte overdrevne forventninger til forskernes chance for at imødekomme disse krav.«

Hertil kan man tilføje, at forholdet mellem forskning og praksis ikke altid er særlig venskabeligt.

Når forskning møder politik

Dirk Van Damme fortæller om en af Hollands mest toneangivende uddannelsessociologer, >

TÆNKETANK STILLER SKARPT PÅ VIDENSUDVEKSLING

Hvordan sikrer man, at den pædagogiske viden og forskning bliver omsat til praksis på bedst mulig vis? Hvordan når forskningsresultater helt ud i klasselokalerne til gavn for lærere og elever? Vidensudveksling er forskningstemaet for den globale tænketank International Alliance of Leading Education Institutes

(IALEI) i 2011. Hvert år sætter tænketanken fokus på et aktuelt tema for uddannelsesforskning. Tidligere har forskningsprojekterne handlet om læreruddannelse, uddannelse til bæredygtig udvikling og multikulturel uddannelse.

I 2011 har en række internationale forskere leveret studier

af, hvordan det står til med vidensudveksling eller Knowledge Mobilization, som temaet kaldes på engelsk i de ti forskellige lande, som IALEI-uddannelsesinstitutioner repræsenterer: Australien, Brasilien, Canada, Danmark, England, Kina, Singapur, Sydafrika, Sydkorea og USA. IALEI holdt i juni 2011 årskonference på Ontario Institute of Studies in Education, University of Toronto, hvor IALEI-forsker-teamet præsenterede deres foreløbige resultater. Projektet bliver publiceret i magasinet Education Alliance Magazine, som IALEI

udgiver i december 2011, og i en antologi, som er sat til udgivelse af Policy Press ultimo 2012.

Centrale aktører fra OECD, Verdensbanken og canadiske organisationer deltog også i den årlige IALEI-

konference. Dirk Van Damme, direktør for OECD-CERI, holdt sammen med Elizabeth King, Verdensbankens uddannelsesdirektør seminaret The Role of Knowledge Mobilization for Raising the Quality of Education Around the World.

Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet er medlem af IALEI og varetager sekretariatet samt udgivelse af Education Alliance Magazine, som Claus Holm og Camilla Mehlsen er redaktører af.

Læs mere på www.intlalliance.org

Jaap Dronkers. Via sin forskning kom han frem til den konklusion, at hvis man blander børn af henholdsvis indfødte hollandske forældre og immigrantforældre, har det en negativ indvirkning på kvaliteten af lærings-situationen for begge grupper. I et forholdsvis polariseret politisk klima har denne opdagelse foruroliget dem, der taler for en uddannelsesreform fra et progressivt pædagogisk verdenssyn.

»Tidligere anså man ham for at høre til venstre for midten. Han beskæftigede sig med ligestilling inden for uddannelse, og han har udgivet en masse god forskning. Jeg ved ikke, om han personligt er blevet en konservativ tænk, men den forskning, han udfører, er fremragende, hans personlige holdninger uagtet. Han yder ikke politisk rådgivning. Han forsøger ikke at gøre den relevant. Han fortæller os kun, hvad hans forskning har vist. De politiske beslutningstagere og de udøvende kan vælge at bruge hans forskning som udgangspunkt for at udvikle deres egne løsninger, men forskningen fører ikke automatisk til en række løsninger.«

Van Damme fortæller endvidere om et udvalg i Holland, der var nedsat af uddannelsesministeriet. Baggrunden for udvalgets arbejde var en 'kontant erklæring' fra ministeriets side: Størstedelen af al uddannelsesforskning var uanvendelig. Det var udvalgets opgave at udarbejde en udviklingsplan for landets uddannelsesforskning.

Ministeriets hensigt var ikke at diktere forskningsresultaterne, men ifølge Van Damme er der en risiko for, at det er dér, man ender, når

man laver en forskningsplan, som er baseret på denne politiske præmis. I sidste ende udarbejdede udvalget en meget brugbar rapport, der foreslog, at man lavede en udviklingsplan for uddannelsesforskningen, der var baseret på dialog og interaktion.

Mere forskning, tak

Uddannelsesforskningen skal ikke tilbage til elfenbenstårnet. I sig selv er relevans ikke en dårlig ting. Men vejen frem for forskning såvel som praksis er, at forskningen sætter fokus på sin egen begrebsmæssige og metodiske kerne.

»Vi har brug for meget mere forskning. Uddannelsessystemet er ikke videnstungt nok.

DIRK VAN DAMME

Direktør for Centre for Education Research and Innovation (CERI) ved OECD i Paris. Han har en ph.d.-grad i uddannelsesvidenskab og har siden 1995 været professor i uddannelsesvidenskab ved Ghent University.

Han har i flere år været professionelt involveret i udfærdigelsen af uddannelsespolitik, bl.a. som formand for den tidligere flamske uddannelsesminister Frank Vandembrouckes (2004-2008) ministerråd.

Fra et reformsynspunkt er vi nødt til at tilføje mere viden til uddannelsessystemet. Lærerne skal være videnstunge brugere, mens skolerne skal være videnscentre og læringsorganisationer. Den eneste måde, vi kan gøre det på, er ved at producere mere godkendt forskning.«

Hvis man skal være i stand til at integrere viden fra forskning såvel som fra andre kilder, stiller det krav om bedre vidensforvaltning og videnssystemer inden for uddannelsessektoren. Og inden for uddannelsesforskningen er man godt på vej.

»Nutidens uddannelsesforskere, som er uddannet i forskningsmetode, er meget dygtigere end forskerne i min generation. Kvaliteten af forskningen er stigende, ikke kun inden for kvantitativ forskning. Så uddannelsesforskning har kapaciteten til at blive en fuldt udviklet del af det samfundsvidenskabelige område. Samlet set er udviklingen positiv, men når man sammenligner uddannelse med sundhedssystemet, hvor der udføres en enorm mængde forskning, er der stadig mange behov, der skal opfyldes. Vi er overhovedet ikke i nærheden af at kunne tale om en uddannelsesvidenskab, der kan sammenlignes med for eksempel biovidenskaben,« siger Dirk Van Damme. ■

Artiklen er fra **Education Alliance Magazine nr. 6**, som handler om 'Knowledge Mobilization' og udkommer i december 2011. Education Alliance Magazine udgives af International Alliance of Leading Education Institutes (IALEI), som Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet er en del af.

STUDIEHÅNDBOGEN

Peter Stray Jørgensen & Lotte Rienecker

Bogen giver råd og vejledning til, hvordan man bedst kommer ind i studierne, studerer godt og effektivt, og til, hvordan man klarer de eventuelle problemer, der kan opstå i forhold til studiet og dets arbejdsprocesser.

SAMFUNDSLITTERATUR

PÅ TVÆRS AF FAG

Søren Harnow Klausen (red.)

Bogen undersøger formålet med det faglige samspil og de mange forskellige former, det kan antage, samt giver konkrete forslag til, hvordan samspillet kan forbedres.

AKADEMISK FORLAG

VURDERING OG LÆRING

Anders Jönsson

Målet med bogen er at give læreren redskaber til at planlægge og gennemføre en undervisning, der støtter elevens fremadrettede læreproces frem for blot at bedømme dennes aktuelle standpunkt.

AKADEMISK FORLAG

BØRNS OPVÆKST

Leif Askland & Svein Ole Sataøen

Bogen giver en indføring i børns udvikling og deres samspil med omgivelserne. Indholdet er ordnet efter livstemaer, der repræsenterer de store menneskelige udfordringer, som børn møder i deres opvækst.

HANS REITZELS FORLAG

KØN I KULTUREN

Susanne V. Knudsen

De færreste kulturstudier integrerer kønsstudier, men det gør denne bog. Professor Susanne V. Knudsen præsenterer og analyserer medier og litteratur med blik for kønnets betydning.

FRYDENLUND

PSYKOLOGI I SKOLEN - HVAD VIRKER?

Carsten Bendixen & Henrik Fischer (red.)

Ud fra fagpsykologisk teori og viden giver denne bog indsigt i, hvordan en række praksisnære dilemmaer fra skolens sammensatte dagligdag kan forstås, og hvilke handlemuligheder læreren har i forhold til dem.

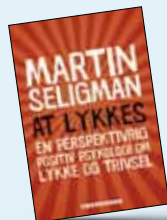
HANS REITZELS FORLAG

LÆS MERE!

Trine Solstad

Forfatteren forklarer, hvad læsekompetence i førskolealderen er, og deler arbejdet med læsekompetence ind i læseundervisning, læseopdragelse og læseoplevelse.

FORLAGET KLIM

AT LYKKES - en perspektivrig positiv psykologi om lykke og trivsel

Martin Seligman

Med udgangspunkt i sit arbejde om optimisme, motivation og karakterstyrker undersøger ophavsmanden til positiv psykologi, Martin Seligman, hvad et godt liv er - for individer, organisationer og nationer.

MINDSPACE

ORGANISATIONER I BEVÆGELSE

Nikolaj Stegeager & Erik Laursen (red.)

Læring, udvikling og innovation er blevet vigtige konkurrenceparametre for den moderne organisation, men hvad menes egentlig med organisatorisk læring? Bogen giver en indføring i det organisatoriske felt med særlig fokus på læring og forandring.

SAMFUNDSLITTERATUR

»Der udtrykkes i nutiden en ganske betydelig tiltro til, at (mere) evaluering og dokumentation er løsningen på de vanskeligheder, som pædagogik, uddannelse og læring efter sigende er præget af. Det er denne bogs hensigt at problematisere denne tiltro.«

Pædagogikken i evalueringssamfundet
Peter Østergaard Andersen

PROFESSIONSDIDAKTIK

Karen Marie Hedegaard & Kirsten

Krogh-Jespersen (red.)

Bogens mål er at bidrage til didaktisk teoriudvikling og formidling af erfaringer, der kan inspirere til udvikling af uddannelses- og undervisningspraksis inden for og på tværs af professionsuddannelserne.

FORLAGET KLIM

DANNELSE: TENKNING, MODNING, REFLEKSJON

Bernt Hagtvet, Gorana Ognjenovic (red.)

Antologien sigter efter at reformere norsk højere uddannelse ved at kombinere det bedste i de sidste års uddannelsesreformer med en fornyet gennemtænkning af, hvad et universitet bør være. Gennem artikler fra flere akademiske fag og professioner argumenteres der for at lære af de bedste traditioner, særlig den amerikanske liberal arts-tradition med vægt på tværfaglighed, kritisk, disciplineret og selvstændig tænkning. Blandt bidragsyderne til bogen er Peter Kemp og Finn Thorbjørn Hansen.

DREYERS FORLAG

TIDSSKRIFTER

NUL TIL FJORTEN

Dette pædagogiske tidsskrift udgives af Dansk Pædagogisk Forum. Nr. 3/2011 har temaet 'Hverdag, pædagogik og organisering i institutioner'.

KVAN

Dette tidsskrift for læreruddannelse og skole udgives af forlaget KvaN. Nr. 90 sætter fokus på klasseledelse.

VERA

Vera er et tidsskrift for pædagoger, som udgives af BUPL og Socialpædagogerne i fællesskab. Nummer 56 tager fat på børn og fattigdom.

HVAD OPTAGER FORSKEREN?

Den ensomme forsker, der sidder alene i elfenbenstårnet, hører fortiden til. I dag skal forskerens viden ud i verden til dem, den berører. I en ny serie bringer Asterisk læseren tættere på forskeren.

FARVEL OG TAK TIL NATURFAGENE

LEKTOR HELENE SØRENSEN takker af efter 24 års arbejde for at fremme interessen for natur og teknik, særligt blandt pigerne. Hun går på pension, men det sker med en vis portion vemod, mest fordi »ingen har passion for at gøre undervisningen i naturfag bedre«.

Fortalt til MATHILDE WEIRSØE

PIGER GIDER IKKE NATURFAG

Pigers og drenges forskellige tilgange til naturvidenskaben har altid optaget mig som forsker. Det bliver især tydeligt på de ældste klassetrin. Piger oplever naturfagsundervisningen som noget, der bare skal læres som skolefag, og som sådan interesserer det dem slet ikke. De engagerer sig kun i undervisningen, hvis den er vedkommende, fx hvis den handler om noget, der er vigtigt for miljøet, eller noget, der giver dem relevant, ny viden. Og det er derfor, de bliver koblet af naturfagsundervisningen. Drengene er generelt bedre til at opsøge ny viden inden for feltet og koble deres erfaringer til det undervisningsfag, de møder. Det giver dem en bedre læringsproces. Og så har de det langt sjovere.

Jeg har netop deltaget i et interessant projekt i samarbejde med Experimentarium i København. Jeg fulgte nogle elever på de ældste klassetrin og fik direkte adgang til deres tanker, om man så må sige, idet de havde videobriller på – dvs. briller med indbygget videokamera og mikrofon. Det gav et helt andet indblik i den dialog, der foregår, når elever agerer og løser opgaver i et alternativt læringsmiljø. Men det gav mig også en forståelse for, hvordan drenge og piger går helt forskelligt til opgaverne. Mange piger svarede korrekt og i overensstemmelse med lærebøgerne, men problemet var, at de lige så godt kunne have siddet hjemme og løst opgaverne. De fleste drenge derimod diskuterede og relaterede deres viden og spørgsmål til erfaringer fra deres hverdag. Eksempelvis overhørte jeg en gruppe drenges diskussion om isolering. De diskuterede længe og relaterede det til oplevelser fra hverdagen, men det svar, de skrev, var simpelt

og usammenhængende. Havde jeg blot set deres besvarelse på et stykke papir, havde jeg tænkt, at de var dybt useriøse. Men ved at overhøre deres samtale og observere deres interaktion blev jeg opmærksom på, at de virkelig havde gjort sig mange gode overvejelser forud for svaret.

Det store spørgsmål er selvfølgelig, hvad vi kan gøre for at få pigerne med. Det spørgsmål søgte jeg allerede at besvare i min ph.d.-afhandling tilbage i 1991, *Fysik/kemi i folkeskolen – set i pigeperspektiv*. Siden har jeg forsket videre i spørgsmålet og fundet frem til, at det for pigernes vedkommende først og fremmest handler om at koble hverdagen til naturfagsundervisningen, så den bliver mere nærværende. Hvis projektet eksempelvis går ud på at få planter til at gro bedst, så kræver det både en inddragelse af hverdagslivet og en forståelse for de naturvidenskabelige måder at arbejde på. Og det bliver klart for dem, hvis læreren trækker på begge domæner i sin undervisning – naturvidenskabens domæne og hverdagslivets domæne. I virkeligheden så jeg helst, at samtlige domæner blev integreret på kryds og tværs, for at opnå den optimale undervisning og dermed en god læringsproces hos eleverne.

Det er brandærgeligt, at jeg ikke kan følge disse tanker til dørs og igangsætte det omfattende udviklingsarbejde, det vil kræve, hvis lærerne reelt skal arbejde på at integrere de forskellige domæner i deres undervisning. Det ville være rigtigt spændende at arbejde videre med.

BEHOV FOR ET LABORATORIUM

I dag gør lærerne stadig i alt for høj grad, som 'man' plejer. Og det gør man også på læreruddannelsen. Så de nye lærere kommer heller ikke med revolutionær ny undervisning. Alle skal være mere åbne for at tænke og undervise anderledes. Problemet er, at ingen har passion for at gøre undervisningen i naturfag bedre. Man evaluerer i stor stil, men man reagerer og udvikler ikke på den viden, som kommer frem via evalueringerne. Og lærebøgerne bliver ikke radikalt anderledes. Så der sker ikke noget. Jeg så gerne, at der blev igangsat noget fagligt baseret udviklingsarbejde på den front.

Med fare for at lyde bagstræberisk, så savner jeg et sted som den gamle lærerhøjskole. Et sted, hvor lærere og undervisere på læreruddannelsen kan udvikle nye praksisformer. Vi mangler et sted, hvor man kan nyudvikle fagligheden. Man kan ikke snakke sig til det hele. Vi skal have laboratorier, hvor forskere

Øverst: »Jeg har netop deltaget i et interessant projekt i samarbejde med Experimentarium i København« siger Helene Sørensen.

Nederst: »For pigernes vedkommende handler det om at koble hverdagen til naturfagsundervisningen.«

FOTO: HELENE SØRENSEN

kan boltre sig, og som kan danne grobund for solid faglig efteruddannelse til natur- og teknklærerne. I dag bliver skolernes efteruddannelsesmidler først og fremmest brugt til almene kurser som fx Cooperative Learning. Og vi har sådan set heller ikke andet at tilbyde dem. Ikke her på stedet i hvert fald. Jeg er virkelig ked af at forlade et sted, som i den grad nedprioriterer et område, som jeg synes, er så vigtigt. Og det ser ikke ud til, at der kommer nogen og tager over efter mig. Der er langsomt blev luget ud blandt naturfagsdidaktikerne, så her på Institut for Uddannelse og Pædagogik er der stort set ingen, der forsker inden for feltet. I 2002 var vi 11 forskere her på stedet. Der var seks stillinger i stillingsstrukturen, nu er der én.

PISA PÅ SIDELINJEN

Jeg har været tovholder på den naturvidenskabelige del af PISA-undersøgelserne de sidste mange år. Og Danmark udmærker sig gang på gang ved at være et af de lande, hvor der er forskel på drenges og pigers præstationer – drengene er bedre. Det er godt nok gået bedre for naturfag, siden vi fik natur og teknik på skemaet fra 1. klasse. Men der er stadig forskel på pigers og drenges præstationer. Og lærerne gør ikke meget for at tilrettelægge en undervisning, der i højere grad taler til pigerne. Måske

netop fordi fagene er PISA-fag og prøve-fag, kaster lærerne sig sjældent ud i eksperimenterende og nytænkende undervisning, men holder sig hellere til den sikre lærebog.

Selvom jeg officielt går af nu, fortsætter jeg med et følgeprojekt til PISA. Jeg er lidt med på sidelinjen, når vi gennemfører den næste undersøgelse, for det er en helt ny, der skal stå for det. Og så har jeg stadig en tilknytning til Eksperimentarium, hvor jeg bliver involveret i nogle projekter fremover.

Jeg har også et par artikler, jeg vil skrive. Det bliver ikke til en lærebog i naturfag, for det kan jeg simpelthen ikke. Jeg har heller aldrig skrevet en, for jeg mener jo dybest set, at lærerne skal løsrive sig fra lærebøgerne. Jeg har flere gange forsøgt at være medforfatter på nogle bogprojekter i naturfag, men er stoppet hver gang, for jeg ikke kan holde ud at være så foreskrivende over for lærerne. God undervisning er ikke et skema. Det er ikke én metode. Men mange. Og den skal først og fremmest være afvekslende. Måske kan jeg være med til at udvikle noget på nettet, i så fald noget metodeorienteret. Men lige nu er der ingen planer i den retning. Vi får se, hvad fremtiden bringer som emeritus – eller emerita, som det måske hedder. Jeg har lige skrevet ind til PI 'Sproghjørnet' og spurgt, om jeg som kvindelig pensioneret forsker skal kalde mig det ene eller det andet, men de kunne ikke komme med et entydigt svar. ■

HELENE SØRENSEN

Hun har i 24 år forsket i køn og naturfagernes didaktik. Hun var med til at sætte natur og teknik på skoleskemaet allerede fra 1. klasse og har været tovholder på den naturvidenskabelige del af PISA-undersøgelserne. Hun er for nylig fratrukket sin stilling som lektor og er i dag emiritus/emerita ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.

Primadonna- pædagoger

ER VÆRD
AT SATSE PÅ

'Primadonnaer' bryder sig ikke om ros og bliver dybt frustrerede, når de ikke får lov til at præstere deres bedste, *men de er nøglen til, at pædagoger, lærere og sygeplejersker får deres status tilbage.* Derfor skal lederne i det offentlige lære at lede primadonnaer, lyder det fra ledelsesekspert HELLE HEDEGAARD HEIN.

Af MALENE FENGER-GRØNDAHL

Lederen af børnehaven kommer ud på legepladsen, hvor to pædagoger står ved sandkassen og holder øje med børnenes leg. »Jeg synes, at I klarede forældresamtalerne i går rigtig flot. Alle forældrene fik gode informationer med hjem. I fik også gennemgået skemaerne om sprogtest, og det er jo en af de ting, vi skal nå ifølge de nye handleplaner,« siger lederen. Den ene pædagog, Sanne, smiler genert, tydeligt glad for rosen fra sin chef. »Jeg synes også, at det gik godt, selv om vi havde travlt med at nå at gennemgå sprogskemaerne,« siger hun. Hendes kollega, Mette, smiler ikke. »Vi nåede jo ikke at tale med Peters forældre om, at han slår de andre, og vi fik heller ikke talt med

Saras forældre om, at vi gerne vil samarbejde med dem om at styrke hendes motorik,« siger Mette. Lederen smiler og nikker. »Nej, men det må vi så tage hen ad vejen. Det kan jo også være, at du er lidt for hurtigt ude med dine vurderinger. Lad os tage det op hen mod jul,« siger hun.

Situationen her er tænkt, men giver ifølge ekspert i motivation, ledelse og kreativitet Helle Hedegaard Hein et realistisk billede af en leder, der fejler i sit forsøg på at motivere sine medarbejdere.

»Mette er formodentlig det, vi kalder ren 'primadonna', en medarbejder, der typisk opfattes som besværlig, kværulantisk, overambitiøs og egoistisk. Men som samtidig er knaldhamrende dygtig. Sanne derimod er en 'pragmatiker', en medarbejder, som gerne vil gøre det godt inden for de givne rammer,

»Primadonnaer, der får de rette rammer, er simpelthen guld værd, og alle virksomheder og arbejdspladser burde have mindst én af slagsen. **Det er en misforståelse, at primadonnaerne kun findes blandt kunstnere og sportsstjerner.**«

Ledelsesekspert
Helle Hedegaard Hein

men sjældent udfordrer rammerne. Hun har brug for, at nogen definerer, hvad et godt stykke arbejde er, og fortæller hende, at hun har gjort det godt nok. Så kan hun gå glad hjem fra arbejde og koncentrere sig om sit privatliv, indtil hun skal møde igen. Det er nemlig vigtigt for en medarbejder som Sanne, at der er balance mellem arbejde og privatliv. Blandt andet derfor er hun typisk også optaget af, at der skal være et godt socialt miljø på arbejdspladsen, så ingen bliver stressede,« siger Helle Hedegaard Hein.

Fire arketyper – forskellig ledelse

Hun har specialiseret sig i ledelse af højt specialiserede, kreative medarbejdere og har bl.a. lavet omfattende feltarbejde på Det Kongelige Teater og i hospitalsvæsnet. På basis af sine feltstudier har hun udviklet

en model med fire medarbejdertyper: primadonnaen, pragmatikeren, præstationsstriperen – som findes i en introvert og ekstrovert udgave – og lønmodtageren (se boks) og en række principper for, hvordan en leder kan sikre, at alle fire typer trives og kan yde deres bedste.

»De fire arketyper kalder på forskellige former for ledelse. Den ledelsesform, der kan få en pragmatiker til at blomstre, kan virke decideret dræbende på en primadonna,« siger hun og tilføjer, at det er hendes indtryk, at de fleste danske arbejdspladser, især inden for det offentlige, er præget af en ledelsesform, som især appellerer til de tre sidstnævnte typer.

Pragmatikerne vil ofte fungere bedst med faste rammer, klare succeskriterier og et stærkt fællesskab. Pragmatikeren er også hende, der arrangerer julefrokoster og sørger >

for at støtte stressramte kolleger. Til gengæld er hun ikke parat til at ofre alt for at nå det ypperste faglige niveau, for konkurrence eller høje ambitioner ligger ikke til hende. Den 'ekstroverte præstationstripper' vil være optaget af at præstere individuelle resultater og opnå anerkendelse for de målbare succeser – gerne i form af offentlig ros – og kan være egocentreret, fordi han arbejder for sin egen skyld, ikke i en højere sags tjeneste. Den 'introverte præstationstripper' retter typisk hele sit fokus på at knække den faglige nød – fordi det er sjovt.

Primadonnaerne, som fx Mette i eksemplet ovenfor hører til, er til gengæld drevet af et kald og arbejder for noget større end bare deres egen succes, og det er derfor, de kan tilføre en arbejdsplads noget helt unikt, mener Helle Hedegaard Hein:

»Primadonnaerne bliver misforstået, fordi deres adfærd kan virke forkælet og egocentreret, men det afspejler som regel en dyb frustration over ikke at få lov til at yde det bedste og over at være i et miljø, der ikke sætter de faglige standarder så højt, som de synes, at man bør gøre, hvis man virkelig skal gøre en forskel i den højere sags tjeneste. De har en meget høj etisk standard og stærke værdier,« siger hun.

»Er lederen i stand til at give primadonnaen feedback, sparring og inspiration, vil hun være guld værd for børnehaven.«

Ledelsesekspert
Helle Hedegaard Hein

Alle bør have en primadonna

Primadonnaernes styrker bliver imidlertid ikke udnyttet, fordi ledelsesformen i mange virksomheder og offentlige institutioner ikke er tilpasset primadonnaerne. Og det bliver i sidste ende virksomhedernes problem, mener Helle Hedegaard Hein.

»Primadonnaer, der får de rette rammer, er simpelthen guld værd, og alle virksomheder og arbejdspladser burde have mindst én af slagsen. Det er en misforståelse, at primadonnaerne kun findes blandt kunstnere og sportsstjerner, og at de ikke kan fungere på 'almindelige' arbejdspladser. Der er mange

primadonnaer blandt sygeplejersker, læger, lærere, arkitekter, pædagoger og andre faggrupper, som traditionelt er blevet forbundet med det at have et kald,« siger hun og understreger, at primadonnaernes høje faglige standarder kan være med til at skabe fremdrift og innovation samt sætte nye standarder.

Men det kræver, at lederne bliver bevidste om primadonnaernes behov og indretter arbejdspladserne, så de bliver attraktive for primadonnaerne: »En arbejdsplads, hvor lederen går på kompromis med fagligheden og sætter ambitionsniveauet ned, fordi der er stramme økonomiske rammer, kan ikke motivere en primadonna. Primadonnaen gider ikke høre managementsnak og accepterer typisk ikke en masse tal og statistik som begrundelse for, at der gås på kompromis med den faglige standard. Hvis man som leder roser dem for noget, de ved, ikke er den højeste standard, mister de respekten for den pågældende leder, som de så opfatter som fagligt svag eller utroværdig.«

I eksemplet med pædagogerne Sanne og Mette, vil Mette som primadonna miste respekt for sin leder, fordi lederen roser hende for en indsats, som hun ikke synes lever op til den højeste standard. Sanne vil sikkert være glad og føle sig værdsat, og det vil umiddel-

ER DU EN PRIMADONNA ELLER EN PRÆSTATIONSTRIPPER?

Ledelsesekspert **Helle Hedegaard Hein** har ud fra sine feltstudier i organisationer udviklet en model med fire medarbejderarketyper.

Hvilken type er du?

Primadonnaen

Har et eksistentielt forhold til sit arbejde. Er drevet af et kald og har et stærkt værdisæt. Bliver motiveret af at føle, at hun gør en forskel. Er villig til at bringe store personlige ofre for at opnå den højeste standard.

Fordel: Er en gave for enhver virksomhed, hvis de ledes korrekt. Så er de kreative, iderige, arbejdsomme og inspirerende. Er billig arbejdskraft, arbejder gerne over for at opnå en tilfredsstillende standard.

Ulempe: Bliver de ledet forkert, bliver de 'hysteriske og barnlige'. Har svært ved at gå på kompromis.

Præstations- tripperen

Er sit eget vigtigste projekt. Arbejder for sin egen skyld. Findes i to varianter: den ekstroverte, der ser arbejdet som en konkurrence, vil præstere højt i andres øjne og er afhængig af anerkendelse, og den introverte, der holder af at fordybe sig og får et kick af at knække en faglig nød.

Fordel: Er ekstremt dygtig, skaber ofte de resultater, man bliver målt på af eksterne aktører.

Ulempe: Er ikke holdspiller. De ekstroverte fremhæver egne præstationer; de introverte 'gemmer sig' og koncentrerer sig om de opgaver, de tænder på, og prøver at undgå andre opgaver.

Pragmatikeren

Sætter en ære i at udføre et godt arbejde, blot der er nogle klare kriterier for, hvad det er.

Fordel: Pragmatikeren er loyal og pligtopfyldende. Kan få primadonnaen og præstationstripperen ned på jorden. Skaber ofte godt socialt arbejdsmiljø.

Ulempe: Har brug for hyppig feedback, er stressfølsom

Lønmodtageren

Går på arbejde for at tjene penge, så han kan have det sjovt i fritiden. Fokuserer meget på regler, overenskomster, kontrakter og lign.

Fordel: Har ikke noget imod at løse arbejdsopgaver, som andre arketyper opfatter som meningsløse.

Ulempe: Argumenterer for at sætte standarden ned og virker derfor demotiverende på de andre arketyper.

GODE RÅD TIL LEDELSE AF PRIMADONNAER

Gør som primadonnaen

Brug passionen som drivkraft.

Tag dit fag alvorligt – også som leder. Tal om det faglige og 'den højere sag', ikke om budgetter

Gør ledelse til dit kald!

Tag imod! Primadonnaer er generøse, men de har brug for en leder, der tager imod det, de giver – det er det dyrebareste af sig selv, de ofrer.

Inspirér. Giv af dig selv, del ud af tanker, nye indsigter osv.

Gør arbejdspladsen attraktiv for primadonnaen

Byg organisationskulturen op om primadonnaerne – det skaber en modvægt til lønmodtagerkulturen. Inspirer og sæt et højt fagligt niveau.

Suppler med tiltag, der fokuserer særskilt på de øvrige arketyper – fx klare rammer og regler til pragmatikeren og målbare resultater, som præstationstripperen kan roses for.

Dyrk succeserne og skab anekdoter om 'det gode

arbejde': Primadonnaen får et kick, når tingene lykkes – og et mini-kick af at fortælle om, da de fik et kick. Derfor er det et godt ledertrick at få primadonnaen til at fortælle om dengang, de fik et kick.

Drop DJØF-sproget – 'skærm' primadonnaerne mod management-snak, budgetgennemgang og lign.

Vis respekt for primadonnaen og giv ham grund til at respektere dig.

Kilde: Helle Hedegaard Hein

bart være nemmere at lede hende. Men Sanne er formodentlig heller ikke den, der kommer med banebrydende forslag og ideer, vurderer Helle Hedegaard Hein.

»Lederen burde give Sanne ros, sådan som hun gjorde i eksemplet, men hun bør tale med Mette på et andet tidspunkt og drøfte med hende, hvordan de kan leve op til deres egne faglige standarder og ikke kun til kommunens krav om sprogtest osv. Hun kan fx aftale med Mette, at hun må bruge lidt af sin tid på at tage de svære samtaler med forældrene om de ting, som ikke ligger direkte i handleplanerne, men som hun finder er vigtige. Hun kan ansvarliggøre Mette og give hende lov til at fastholde sine faglige standarder inden for et bestemt felt, mens hun samtidig forklarer hende, at de andre så vil bruge deres energi på at opfylde kommunens krav. Det vil formodentlig gøre Mette tilfreds,« siger Helle Hedegaard Hein.

Primadonnaer har brug for tak

Ledere, som ikke selv er primadonnaer af natur, kan have svært ved at se og forstå de behov, som medarbejdere med 'primadonna'-tendenser har. Det kræver øvelse, og det kan desuden være en god hjælp at huske på et par grundregler, forklarer Helle Hedegaard Hein:

»Først og fremmest har de brug for feedback om, at de gør en forskel i den højere sags tjeneste. Den feedback kan komme fra forældre eller andre, som man har gjort en forskel for, men den kan også komme fra lederen.

»En medarbejder, der brokker sig over frokostordningen eller antallet af cykelstativer, kan vise sig at være en frustreret primadonna, som simpelthen sukker efter god ledelse.«

Ledelsesekspert
Helle Hedegaard Hein

Dernæst har de brug for tak. Det værste for en primadonna er at yde en ekstraordinær indsats, som ingen tager imod. Det føles meningsløst at give ud i et tomt rum. Og så har primadonnaer brug for sparring og inspiration,« siger hun.

En person, der skal lede en medarbejdergruppe med mange primadonnaer, behøver altså ikke nødvendigvis selv at være primadonna. Men en pragmatiker eller præstationstripper skal passe på ikke at overføre egne værdier og erfaringer på strukturen på arbejdspladsen. Det risikerer at dræbe primadonnaernes motivation og få dem til at 'regre-

dere' til pragmatikere eller lønmodtagertyper, som tilmed brokker sig over småting.

»En medarbejder, der brokker sig over frokostordningen eller antallet af cykelstativer, kan vise sig at være en frustreret primadonna, som simpelthen sukker efter god ledelse,« siger Helle Hedegaard Hein og tilføjer, at det i eksemplet med Mette og Sanne meget vel kan udvikle sig sådan, at Mette bliver frustreret og besværlig, hvis hun ikke bliver mødt af en anden form for ledelse. Måske finder hun sig et andet arbejde eller lægger sit engagement i frivilligt regi, hvor hun kan bruge sin faglighed fuldt ud.

»Er lederen til gengæld i stand til at give hende feedback, sparring og inspiration, vil hun være guld værd for børnehaven, og det gode ved primadonnaer er tilmed, at de er ret uegennyttige og generøse, når de føler sig værdsat. De deler gerne deres viden og ideer med kollegerne. Til gengæld kan de i praksis have svært ved at acceptere, når andre ikke ofrer sig og i stedet går på kompromis. Selv om de i teorien kan forstå det, har de ofte svært ved at forstå det i tilspidsede situationer. Så den udfordring må man tage med som leder, hvis man vil have gevinsterne ved primadonnaernes drive og dygtighed,« siger Helle Hedegaard Hein. ■

LÆS MERE:

Helle Hedegaard Hein & Bøje Larsen (red.): *De nye professionelle. Fremtidens roller for de veluddannede.* Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2007

Helle Hedegaard Hein: *Motivation – motivationsteori og praktisk anvendelse.* Hans Reitzels Forlag, 2009

DR Undervisning om ledelse: http://www.dr.dk/Undervisning/arbejdslivet/Mission_ledelse/Primadonnaledelse/20100412134108.htm (m. links videre til: Danskernes Akademi (DR2) – tre forelæsninger om primadonnaledelse)

HELLE HEDEGAARD HEIN

Cand.merc. og ph.d., tilknyttet Copenhagen Business School. Har forsket i ledelse af fagprofessionelle, højt specialiserede og kreative medarbejder, bl.a. i sygehusvæsenet og på Det Kongelige Teater. Hun fungerer som proceskonsulent, dialogudvikler og ledelsescoach og holder foredrag om bl.a. motivation af kreative mennesker, ledelse af 'primadonnaer' og generelt om ledelse.

Asterisk bringer en serie om dilemmaer i det daglige arbejde. I hvert nummer af Asterisk kan du møde en person, der arbejder som praktiker inden for det pædagogiske felt, og som fortæller om de dilemmaer, hun eller han møder i det daglige arbejde.

PRIMADONNALEDELSE PÅ DE SKRÅ BRÆDDER

Hvordan kan man lede højt specialiserede, kreative medarbejdere, så de kan yde det ypperste som et hold? Den udfordring har teaterinstruktør og -iscenesætter MADELEINE RØN JUUL stået med mange gange. Asterisk har bedt hende give sit bud på, **hvordan man kan lede 'primadonnaer', uden at deres nykker tager overhånd.**

Af MALENE FENGER-GRØNDAHL

J o jeg ville gerne have mig selv som leder. Jeg har det nok meget som de mennesker, jeg leder: Jeg vil yde det bedste og sætter alt på spil. Det værste, jeg ved, er, hvis man giver op og ender med noget, der bare er nogenlunde.«

Madeleine Røn Juul er uddannet sceneinstruktør og har over 25 års erfaring med at instruere og iscenesætte forestillinger på danske og norske scener. Desuden var hun fra 2004 til 2008 leder af Aarhus Teater, hvor hun stod med det kunstneriske, økonomiske og administrative ansvar for 150 fastansatte – og for de 600 andre, der i løbet af en sæson passerede gennem teatret. Så hun har erfaring med at lede og med at tackle den type medarbejdere, som i ledelseskredse går under termen 'primadonnaer' – de højt specialiserede og kreative ildsjæle, der kan virke barnagtige, besværlige og hysteriske, når noget går dem imod.

Formel ledelsesuddannelse har Madeleine Røn Juul til gengæld ingen af, og hun bruger aldrig fine ord eller trendy termer fra management-teorierne, når hun taler om sine erfaringer som leder – eller når hun står over for skuespillere, dansere og sangere i et prøvelokale. I stedet gør hun brug af sine sociale kompetencer til at afkode den gruppedynamik, der går i gang, når et hold er samlet for at skabe en forestilling. Hun 'spiller efter gehør' for at skabe et rum, hvor det uventede og sublime kan opstå.

Angsten kommer hver gang

»Min opgave som leder for en kunstnerisk og kreativ proces er at skabe rum for, at det sublime og det, som ingen på forhånd anede, kunne opstå, rent faktisk kan blive til. Det kræver, at jeg skaber nogle rammer, som skuespillerne kan operere inden for. Jeg skal være den mentale mur, opad hvilken de kan kegle helt ud, når noget går dem imod, og

angsten for fiasko rammer dem. Det svære er selvfølgelig, at jeg også selv oplever den angst – hver gang jeg arbejder med en forestilling,« siger Madeleine Røn Juul.

Hun karakteriserer sig selv som en ildsjæl, der deler karakteristika med de fleste af de medarbejdere, hun har ledet. En primadonna, om man vil. Så hun forstår dem.

»Skuespillere opfattes ofte som nogle sarte og hysteriske sjæle. Det synes jeg ikke, at de er. Men de har en stor faglig stolthed og er parate til at arbejde sindssygt hårdt for at nå deres mål. Derfor vil de også have en leder, som de stoler på og har respekt for. Hvis de mister tilliden til mig, er alt tabt,« siger Madeleine Røn Juul.

Skræddere er også primadonnaer

Hendes erfaring siger hende, at det ikke kun er skuespillere og dansere, der kan karakteriseres som 'primadonnaer'. Også lysfolk, skræddere, snedkere og andre faggrupper på

»Kunst er per definition ikke demokratisk. Man kan ikke diskutere sig frem til et kompromis, hvis man vil opnå det sublime.« siger teaterinstruktør Madeleine Røn Juul.

teatret har en stærk faglig stolthed og blive frustrerede, hvis de ikke får mulighed for at leve op til deres idealer – eller hvis deres leder ikke kan kende forskel på det middelmådige og det virkelig gode.

»Roser du en medarbejder med høje faglige idealer for en middelmådig præstation, mister han tillid til dig. Og lader du som ingenting, hvis det går elendig med at bygge en forestilling op, 'fyrrer' skuespillerne dig som instruktør,« siger Madeleine Røn Juul. »Jeg har flere gange stået i en proces, hvor jeg var i tvivl om, hvordan det skulle gå. Skuespillerne

kunne mærke det. Det ville være patetisk og ynkeligt at fastholde, at alt gik fint. Så jeg kaldte skuespillerne sammen og sagde det til dem, som det var. 'Det her går skidedårligt. Måske skal I have en anden instruktør?' Så sagde skuespillerne 'nej, det skal være løgn, vi kan gøre det her sammen', og så klemte de ballerne sammen, og vi fik skabt en rigtig god forestilling,« siger hun

Vejen til det sublime

Madeleine Røn Juul understreger, at de bedste forestillinger altid er holdpræstationer – men

ikke forstået som en indsats, hvor alle har ligeværdige og ens roller – tværtimod.

»Skuespillernes fornemste opgave er at stille sig selv til rådighed, og så er det min opgave som instruktør at bruge det, de kommer med, bedst muligt. Man kan ikke få nogen til at gøre noget, de ikke vil, ikke kan eller ikke forstår. Som instruktør må man finde ind til det, den enkelte har med og give ham eller hende mulighed for at udfolde det bedst muligt. Man skal finde ud af, hvordan dynamikken i gruppen er. Hvem er førerhunden, hvem risikerer at blive syndebuk osv. Og der kan være en bærende hovedrolle, som frem for alt skal have plads og rum. En stjerne, der skal lyse. Da jeg instruerede *Manson* med Nicolas Bro i hovedrollen (som spillede på Det Kgl. Teater i foråret, red.), var det egentlig en umulig opgave, han fik. Men han præsterede det utrolige. Hans energi var med til at drive arbejdet med forestillingen frem. Der oplevede jeg, at jeg fik det sublime til at folde sig ud,« siger hun.

Demokratisk ledelse dur ikke

Madeleine Røn Juuls erfaring er, at skuespillerne gerne vil have klare rammer at operere inden for, samtidig med at de vil ses og respekteres. Derfor dur demokratisk ledelse ikke, mener hun. »Kunst er per definition ikke demokratisk. Man kan ikke diskutere sig frem til et kompromis, hvis man vil opnå det sublime. Som instruktør skal jeg have en vision, som jeg skal forføre og begejstre skuespillerne til at arbejde med på. Det er en meget topstyret proces. Derfor er den gensidige respekt absolut afgørende,« siger hun.

Som teaterchef på Aarhus Teater havde hun ansvar for både det kunstneriske niveau, administrationen og økonomien. Hun var på forhånd bekymret for den enorme arbejdsbyrde og de modsatrettede krav, der lå i rollen som chef for det hele, og efter fire år, hvor hun havde været sygemeldt med stress flere gange, takkede hun nej til at få sin kontrakt forlænget. »Jeg brændte så meget, at jeg brændte ud. Jeg har brug for selv at blive inspireret og fyldt op, og det bliver jeg, når jeg står i prøverummet med et hold skuespillere,« siger hun. ■

MADELEINE RØN JUUL

Uddannet sceneinstruktør fra Statens Teaterskole. Hun har instrueret over 80 forestillinger i Danmark og Norge og over 30 radiospil for Danmarks Radio. Tidl. teaterchef på Aarhus Teater. I dag arbejder hun som free-lance instruktør og iscenesætter. I 2006 fik Aarhus Teater under hende en Reumert for årets bedste forestilling (Nick Cave-teaterkoncert).

UNDERVISNINGS-ASSISTENTER ER VEJEN FREM FOR FOLKESKOLEN

Stadig flere elever henvises til specialundervisning, fordi de forstyrres. Men med den rigtige indsats kan de sagtens blive i klassen. **En voksen mere i klassen er vejen frem for folkeskolen**, skriver FRANS ØRSTED ANDERSEN og ANDREAS RASCH-CHRISTENSEN i Asterisk-kommentaren.

Af FRANS ØRSTED ANDERSEN
& ANDREAS RASCH-CHRISTENSEN

Danmark er en af skolens største udfordringer specialundervisningen. Store dele af skolens ressourcer bruges på dyr specialundervisning, og effekten af den står ofte slet ikke i et rimeligt forhold til de kolossale ressourcer, der anvendes på dette felt. Undersøgelser peger på, at dansk specialundervisning i mange sammenhænge ikke har en tilstrækkelig positiv effekt på elevernes læring og trivsel. Men med den rigtige indsats kan de sagtens blive i klassen. En voksen mere i klassen kan være med til at tage det værste tryk hos de elever, der har en kort lunte, er ukoncentrerede og umodne.

Spørgsmålet er, hvad man stiller op? Et af svarene har været eksperimenter med helledagsskoler, hvor man bl.a. har forestillet sig, at samarbejdet med pædagoger og pædagogmedhjælpere om at løfte skolens inklusionsopgaver kunne bære frugt. Koblet med udenlandske erfaringer med brug assistenter i skolen førte det til landsdækkende forsøg med brug af undervisningsassistenter i den danske folkeskole. I skoleårene 2009-2011 har ca. 100 danske skoler gennemført pædagogiske forsøg med brug af undervisningsassistenter i folkeskolen, sat i værk af Undervisningsministeriet. Mens vi venter på konklusionerne af de danske forsøg, er det relevant at se på, hvad den internationale forskning siger om brugen af undervisningsassistenter.

I Finland har man mange års gode erfaringer med undervisningsassistenter, og vi kender til tilsvarende ordninger i Sverige, Norge, Holland og Storbritannien. Fra de hollandske, finske og britiske forsøg er der indikatorer på, at brugen af undervisningsassistenter kan være med til at forhindre, at eleven glider ned i en diagnosticering og skal have specialundervisning. Forskning fra Storbritannien fastslår, at lærerne oplever, at det er lettere at tackle store, urolige og vanskelige klasser, når der er en assistent til stede. Den britiske forskning viser også, at lærerne har overskud til at eksperimentere med flere kreative og praktiske undervisningsformer til gavn for elevernes læring. Endelig medvirker den britiske ordning til, at elevernes boglige færdigheder forbedres.

Differentiering af elevers læring er en nødvendig forudsætning for at kunne inkludere flere elever i almenundervisningen. I Finland har ordningen betydet, at lærerne bedre er i stand til at tage højde for princippet om undervisningsdifferentiering. Dvs. at lærerne, med en assistent i klassen, bedre er i stand til på én gang at tilgodese hele klassens fællesskab samt elevernes individuelle faglige og sociale forskelle. Det er lige nøjagtigt det, der adskiller undervisningsdifferentiering fra elevdifferentiering, hvor man kun har den individuelle elev i fokus. De finske undersøgelser viser også, at ordningen medfører mere ro og engagement i klassen.

Præcis sådanne forhold definerer de danske lærere som hovedudfordringer. Specielt de

nyansatte lærere ser det som en hovedudfordring at håndtere urolige elever, og store dele af lærerstaben finder det vanskeligt at tilgodese de mange forskellige individuelle, faglige og sociale forudsætninger. I Finland løser assistenterne ikke selv opgaverne for lærerne, men understøtter dem ved fx at rette ekstra opmærksomhed mod de urolige elever. Det omvendte kan periodisk også være tilfældet: Lærerne kan rette hovedopmærksomheden på de urolige/besværlige elever, mens assistenten koncentrerer sig om resten. I Finland har det vist sig hensigtsmæssigt med en klar arbejdsdeling: Det er læreren, der har ansvaret, ledelsen, forberedelsestiden og den didaktiske ekspertise.

De finske undervisningsassistenter giver typisk en støtte, som tager udgangspunkt i klassens almindelige undervisningsmateriale, men er tilpasset den enkelte elevs situation og behov. Assistenternes virke i Finland er også i høj grad af praktisk karakter. Assistenten Beate fortæller for eksempel, at hun ud over opgaver i timerne normalt også tager sig af gårdvagt i frikvartererne, ligesom hun dagligt deltager i skolens morgenpasning af de små elever. I undervisningstiden bruger Beate flere timer på at assistere en fysisk handicappet pige. Det kan fx dreje sig om at hjælpe hende med at tage sit tøj af og på og med at bære hendes taske hen til klassen. Også assistance til den handicappede elev i frokostpausen er en del af opgaverne såvel som arbejdet med at assistere denne og andre elever med at komme af og på skolebussen.

Fra store metaundersøgelser ved vi, at målrettet undervisning og lærernes kompetencer i klasseledelse er væsentlig i forhold til udvikling af elevernes faglige og sociale læring. De finske lærere kan udfolde de kompetencer på anderledes måder, når de har hjælp og støtte fra undervisningsassistenter. Det påvirker formodentlig også rekrutteringen til den finske læreruddannelse i positiv retning. I Finland er det at være lærer forbundet med faglighed og prestige, fordi lærernes kerneydelse – undervisning og klasseledelse – er omdrejningspunkt for arbejdet. Det tiltrækker mange unge ansøgere til læreruddannelsen. Ja, lærerhvervet har længe været på top-tre listen for de mest foretrukne karrierer blandt finsk ungdom, og kun ca. hver tiende håbefulde ansøger kommer ind på de eftertragtede pladser på læreruddannelsen i Finland.

I en nylig undersøgelse i fem danske kommuner bekræftes det, at også danske lærere helst vil bruge mest mulig tid på undervisning. Det betyder noget for deres lyst vilje til at blive i jobbet. Men lærerne udtrykker også, at de mange andre opgaver, som de skal håndtere, går ud over deres arbejdsglæde og

FAKTA OM UNDERVISNINGS- ASSISTENTER

Undervisningsassistenter er en ny stillingstype hentet fra det finske skolesystem. I skoleårene 2009-2011 har ca. 100 danske skoler gennemført pædagogiske forsøg med brug af undervisningsassistenter. Forsøgene er sat i værk af Undervisningsministeriet. Alle kommuners forsøg er blevet fulgt tæt og evalueret, bl.a. af lektor Frans Ørsted Andersen i samarbejde med UC VIA og Rambøll, på vegne af Undervisningsministeriet. Den samlede, landsdækkende rapport offentliggøres sandsynligvis i løbet af vinteren 2011-2012.

mulighed for at fokusere på kerneydelsen. Fra Finland, Norge, Holland og England ved vi, at undervisningsassistenter – hvis de bruges rigtigt – kan afhjælpe et sådant problem.

I Finland er assistenter ikke lærere. Det forhold forekommer overordentlig betydningsfuldt, hvis en sådan ordning skal blive en succes. Også britiske forskningsreview viser, at der skal være en klar rollefordeling mellem lærer og assistent. Læreren skal være lærer, og assistenten udfører nogle af de utallige opgaver, der er dukket op i moderne skoler med stigende inklusion, brug af IT, AV

og mobilteknologi, meget varierede undervisnings- og arbejdsformer, mere vejledning osv. Det er vigtigt, at der sker en afklaring af, hvad lærerne skal varetage, og hvilke opgaver assistenten skal håndtere. Det er vigtigt, at assistenterne integreres i skolen som organisation. Hvis rollefordelingen skal afklares, så skal assistenterne være en del af skolens daglige samarbejdsrelationer.

De udenlandske erfaringer er altså positive og perspektivrige for de danske forsøg med undervisningsassistenter. Men de peger også på problemstillinger, som påkalder sig opmærksomhed. Assistenterne er ikke en mirakelkur i forhold til skolens forskellige problemer. De fleste af skolens opgaver håndteres bedst af lærere. De bør fortsat have hovedansvaret for ekspertisen i og ledelsen af undervisningen. Men samtidig viser erfaringerne altså, at det giver god mening at medtænke andre personalegrupper ind i skolens stadigt mere komplekse opgaveløsning. Det bliver i den sammenhæng interessant at se, hvorledes den nye regering, det nye folketing og kommunerne vil gøre brug af erfaringerne fra udlandet, fra lokale forsøg og fra den landsdækkende to-årige forsøgsperiode med brug af undervisningsassistenter i folkeskolen.

Kommer der en mere permanent landsdækkende, statsligt finansieret ordning, eller bliver det mere op til kommunerne selv at finde ud af at videreføre forsøgene og erfaringerne i lokal sammenhæng? Eller en blanding? ■

LÆS MERE:

Frans Ørsted Andersen og Gitte Højfeldt: *Undervisningsassistent. Hvorfor? Hvornår? Hvem? Hvordan?*, Hans Reitzels Forlag, 2011.
www.laererassistents.dk

FRANS ØRSTED ANDERSEN

Lektor, ph.d., Center for Grundskoleforskning, Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet.

ANDREAS RASCH-CHRISTENSEN

Forskningschef, ph.d., VIA University College.

Vil du også være klogere på uddannelse og pædagogik?

Bacheloruddannelse

“Det er en meget nutidig uddannelse, der tager fat i højaktuelle områder fra samfundsdebatten. Alle taler jo om vidensamfundet, og i den forbindelse er uddannelsesvidenskab vildt relevant.”

Cathrine Curting, Bacheloruddannelsen i uddannelsesvidenskab

www.dpu.dk/bachelor

Kandidatuddannelse

“Vi kommer vidt omkring i det pædagogiske felt og bruger teorier fra sociologi, psykologi og antropologi. Jeg er særligt optaget af organisationskultur og ledelse i skoler og institutioner.”

Morten Hansen, Kandidatuddannelsen i generel pædagogik

www.dpu.dk/kandidat

Masteruddannelse

“Det høje faglige niveau på uddannelsen medvirker til at kvalificere og nuancere hverdagens praksis. Og jeg bliver inspireret til at gå nye veje i forhold til ledelse, udvikling og pædagogik.”

Stig Akselgaard, Fleksibel masteruddannelse

www.dpu.dk/master

* Institut for Uddannelse og Pædagogik udbyder uddannelser i København og Aarhus

AARHUS
UNIVERSITET

INSTITUT FOR UDDANNELSE
OG PÆDAGOGIK (DPU)

6.

DECEMBER

DET TREDJE RUM

– AFSLUTNINGSKONFERENCE

Forskere ved Aarhus Universitet sætter fokus på vigtigheden af at udvikle teknologiforståelse blandt humanister. Det sker med afsæt i udviklingsprojektet 'Det Tredje Rum - Teknologi i humaniora'. Den 6. december afsluttes projektet med en konference - bl.a. med deltagelse af den amerikanske filosof Don Ihde. Konferencen er for alle interesserede.

Tid og sted: **6. december** kl. 11-16, Festsalen, Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet, campus Emdrup

KALENDER

LÆS MERE OM ARRANGEMENTERNE PÅ DPU

🔗 TILMELD DIG PÅ

www.dpu.dk/kalender

8.-10.

MARTS 2012

NORDISK KONGRES

– 'EVERYDAY LIFE, EDUCATION AND TRANSFORMATIONS'

NERA (the Nordic Educational Research Association) og Institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU) inviterer til den årlige kongres for nordiske forskere. Prominente keynote speakere fra forskellige hjørner af verden giver deres bidrag til temaet 'Everyday life, Education and Transformations'.

Se mere på

www.nera2012.au.dk

6.

DECEMBER

ALUMNENETVÆRKS MØDE

Alumnenetværket i pædagogisk antropologi inviterer færdige og nye studerende til netværksmøde. Mødet indledes ved et oplæg af Søren Langager, lektor ved institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet. Søren

Langager forsker i inklusions dilemmaer på forskellige niveauer af det danske samfund og har i sin tid været med til, at starte den Pædagogisk Antropologisk uddannelse på DPU.

Tid og sted: **6. december. 2011**, fra kl. 18-20, i lokalet A100a, Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet, campus Emdrup

13.

DECEMBER

UDSPIL OM DANSKFAGET – ÆSTETISKE LÆREPROCESSER I DANSK I INDSKOLINGEN

Tredje og sidste forelæsning i forelæsningsrækken 'Udspil om danskfaget' sætter fokus på, hvor-

dan æstetiske læreprocesser med hovedvægt på drama, eventyr og fortælling kan supplere de mere diskursive læreprocesser i danskundervisningen? Ved lektor Merete Sørensen

Tid og sted: **13. december** kl. 14.30 lokale A200, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet, Campus Emdrup www.dpu.dk/dansk

»Hvor leder den moderne verden hen – til **udmattelse** **eller opstigning?**«

Friedrich Nietzsche
Der Wille zur Macht (1888)

Asterisk

En asterisk er det typografiske tegn, der henleder opmærksomheden på noget, der kommer. Den er et forvarsel. Asterisken anvendes ofte i fremstillinger til at markere en reference, som uddyber hovedteksten, og som der kan følges op på. Magasinet Asterisk søger at foregribe og gå dybere ned i aktuelle debatter om uddannelse.

Asterisk er udgivet af:

Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU)
ARTS, Aarhus Universitet
Tuborgvej 164
2400 København NV

www.dpu.dk/asterisk
ISSN: 1601-5754